

**Univerzita Karlova
Právnická fakulta**

Katedra mezinárodního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**JADERNÉ ZBRANĚ A ÚLOHA MEZINÁRODNÍ AGENTURY PRO
ATOMOVOU ENERGII**

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc.

Helena Lišuchová
5. ročník
Káranská 511
108 00 Praha 10

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Leden 2006

.....
Juliana D'Almeida

Obsah:

I. ÚVOD.....	6
II. JADERNÉ ODZBROJENÍ A JADERNÝ A RADIOLOGICKÝ TERORISMUS	7
II.1 Jaderné zbraně.....	7
II.2 První pokusy o jaderné odzbrojení.....	8
II.3 Zákaz jaderných zkoušek a vytváření bezjaderných pásem.....	8
II.4 Dohody USA a SSSR (Ruské federace).....	9
II.5 Jaderný a radiologický terorismus	10
III. MEZINÁRODNÍ AGENTURA PRO ATOMOVOU ENERGII	11
III.1 Založení Agentury	11
III.2 Stanovy Agentury	12
III.2.1 Oprávnění Agentury	12
III.2.2 Orgány Agentury	13
III.2.3 Vystoupení člena.....	14
IV. SMLOUVA O NEŠÍŘENÍ JADERNÝCH ZBRANÍ.....	16
IV.1 Přijetí smlouvy.....	16
IV.2 Závazky jaderných států	17
IV.3 Závazky nejaderných států	18
IV.4 Článek VI.....	18
IV.5 Odstoupení od smlouvy	19
IV.6 Srovnání smlouvy NPT a smlouvy CWC.....	21
IV.7 Hodnotící proces.....	23
V. KONTROLNÍ ČINNOST MAAE	25
V.1 Dohody o uplatňování záruk.....	25
V.1.1 Dohody nejaderných států.....	25
V.1.2 Evidenční a kontrolní systém.....	27
V.1.3 Poskytování informací Agentuře	28
V.1.5 Inspekce	29
V.1.6 Mezinárodní převod jaderného materiálu	32
V.1.7 Porušování zárukových dohod.....	33
V.2 Zárukové dohody se státy, které nejsou stranou Smlouvy NPT	34
V.3 Dohody s jadernými státy	36
V.4 Dodatkový protokol	37
V.4.1 Rozsah informací poskytovaných Agentuře	38

V.4.2 Doplnkový přístup	38
V.5 Kontrolní cíle	40
V.6 Informační zdroje	41
V.7 Zárukové techniky a vybavení	42
V.7.1 Nedestruktivní metody	42
V.7.2 Destruktivní metody	42
V.7.3 Dohled – pečetě a kamerové systémy	42
V.7.4 Odebírání vzorků	44
V.8 Kontrola lokalit a zařízení	44
V.9 Kontrola jaderného materiálu	46
V.10 Hodnocení státních záruk	48
V.11 Hodnocení výsledků uplatňování záruk	49

VI. ZHODNOCENÍ KONTROLNÍ ČINNOSTI MEZINÁRODNÍ AGENTURY PRO

ATOMOVOU ENERGII	51
VI.1 Dosažené výsledky	51
VI.2 Nedostatky úpravy	52
VI.3 Zhodnocení činnosti	53
Příloha:	54
Seznam literatury:	61

Zbraně hromadného ničení jsou atomové výbušné zbraně, zbraně vyrobené z radioaktivního materiálu, smrtící chemické a bakteriologické zbraně a všechny zbraně, které budou vyvinuty v budoucnu a budou mít srovnatelnou destrukční povahu jako atomové nebo jiné výše uvedené zbraně.

(Definice Organizace Spojených Národů)

I. ÚVOD

Zbraně hromadného ničení v minulém století ovlivňovaly bezpečnostní situaci na celém světě. Mnoho závažných politických a vojenských krizí bylo ovlivněno užitím nebo hrozbou použití těchto zbraní. Chemické zbraně byly poprvé použity během první světové války, byly použity proti civilistům v lokálních konfliktech a při teroristických útocích. Na konci druhé světové války byla poprvé použita jaderná zbraň proti civilnímu obyvatelstvu, období studené války bylo určováno jaderným zastrahováním. Po celou dobu probíhal také výzkum a vývoj biologických zbraní, např. antraxu, použitý při teroristických akcích v r. 2001 v USA.

Chemické a biologické zbraně se podařilo významně omezit a dochází k jejich úplné a konečné likvidaci, jaderné zbraně ale nadále zůstávají ve výzbroji armád osmi států a jsou jejich hlavním odstrašovacím prostředkem proti vojenskému napadení. Riziko napadení mezi jadernými státy je v současné době velmi nízké. Pokud by se jaderné zbraně zmocnila některá z teroristických skupin nebo z rizikových států, byla by možnost jaderného konfliktu mnohonásobně vyšší, protože by neváhaly použít jadernou zbraň pro dosažení svých cílů.

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na kontrolní činnost Agentury, která sleduje použití jaderného materiálu pro mírovou činnost a zabraňuje jeho zneužití pro vojenské účely. Mezinárodní agentura pro atomovou energii nemá žádné pravomoci v oblasti jaderného odzbrojení, nesmí kontrolovat jaderné arzenály ani jejich likvidaci. Dohody o uplatňování záruk Agentuře umožňují pouze kontrolu jaderných zařízení nejaderných států a určená civilní jaderná zařízení jaderných států. Přes omezené pravomoce i nedostatek sankčních prostředků je přínos této Agentury velmi vysoký, svou kontrolní činností pomáhá zabraňovat nelegálnímu získání jaderného materiálu a technologií skupinami, které by neváhaly použít k dosažení svých zájmů jakýkoli prostředek, tedy i jadernou zbraň.

II. JADERNÉ ODZBROJENÍ A JADERNÝ A RADIOLOGICKÝ TERORISMUS

II.1 Jaderné zbraně

Jaderné zbraně jsou nejničivějším druhem zbraní hromadného ničení. Jedná se o zbraň, která obsahuje jaderný štěpný materiál, jehož výbuchem dochází k hromadnému ničení, zranění osob nebo hromadné otravy. Na rozdíl od ostatních druhů zbraní hromadného ničení (chemické a bakteriologické), nebyla dosud přijata odzbrojovací dohoda, která by zaručovala likvidaci všech jaderných zbraní a zabránila tak jejich případnému použití. Doposud se podařilo přijmout pouze dohody o omezení jaderného zbrojení. Omezením zbrojení jsou mezinárodně dohodnutá opatření, která omezují zbraně určitým dovoleným počtem nebo druhem. V případě jaderných zbraní došlo k omezení zbrojení zákazem šíření jaderných zbraní mezi nejadernými státy a v rámci dvoustranných dohod k omezení počtu jaderných zbraní USA a Ruské federace. K jadernému odzbrojení, tzn. k úplnému zákazu vývoje, výroby a použití jaderných zbraní pro nedostatek souhlasu jaderných států zatím nedošlo.

V tomto roce si připomínáme šedesát let od prvního sestavení a použití jaderné zbraně. V r. 1945 shodily letouny americké armády dvě atomové bomby na Hirošimu a Nagasaki a odstartovaly tím nový světový konflikt. Po dobu několika desítek let mezi sebou soupeřily dvě velmoci, Spojené státy americké a Sovětský svaz, o postavení nejsilnějšího státu světa, a to i za pomoci sestavování ohromného množství zbraní hromadného ničení, které měly odradit nepřítele od útoku. Postupně se k nim přidávaly i jejich spojenci v Evropě i Asii. V roce 1968, v době podepsání první smlouvy o omezení zbrojení (Smlouvy o nešíření jaderných zbraní), existovalo pět států, které měly k dispozici jaderné zbraně. Byly to USA, SSSR, Velká Británie, Francie a Čína. Další státy na vývoji vlastních jaderných zbraní dále pracovaly. Některé z těchto států se svých jaderných programů samy vzdaly, jako např. Jihoafrická republika v r. 1991¹ nebo Libye v r. 2003² a přistoupily na režim stanovený Smlouvou o nešíření jaderných zbraní (dále jen „smlouva NPT“) a Dohod o uplatňování záruk. Jiné smlouvu NPT odmítají a jaderné zbraně vlastní (Indie, Pákistán a Izrael).

¹ Fischer: History of the International Atomic Energy Agency: the first forty years, The Agency, 1997, str. 110

² Cooper: Nuclear Proliferation and Terrorism, CQ Researcher, 2004, str. 312

II.2 První pokusy o jaderné odzbrojení

Přestože došlo během krátké doby od prvního použití jaderné zbraně k rychlému rozšíření jejich počtu, uvědomovali si někteří představitelé jaderných mocností jejich ničivou sílu a snažili se jejich počty omezit a zejména zabránit jejich použití proti jinému státu světa. Již v listopadu roku 1945 vydali americký prezident Truman a předsedové vlád Velké Británie a Kanady, Attlee a King, Deklaraci o jaderné zbraní.³ V této Deklaraci apelují na mezinárodní společenství, aby zvážilo možnost společného jednání k zabránění využití jaderné energie k destrukčním účelům a zaměřilo se na mírové a humanitární využití jaderné energie. Výměnou za omezení jaderného zbrojení nabídli přístup ostatních států k informacím o způsobech mírového využití jaderné energie a výměnu vědeckých informací i vědeckých sil. Navrhují také vytvoření komise pod záštitou Organizace Spojených Národů (dále jen „OSN“), která by vypracovala návrh na vytvoření organizace, která by odpovídala za mírové využití jaderné energie, uplatňování záruk na jaderný materiál, ale také za jaderné odzbrojení a vyřazení všech zbraní hromadného ničení (nejen jaderných) z výzbroje jednotlivých států. Trvalo dalších více než 10 let, než se podařilo vytvořit organizaci, která alespoň vzdáleně připomínala organizaci navrženou představiteli tří států, které v té době již výrobu jaderných zbraní ovládaly.

Naopak po 2. světové válce došlo k rychlému nárůstu počtu jaderných zbraní a rozšíření technologie jejich výroby mezi další státy. Otázka likvidace jaderných zbraní byla odsunuta, protože se jaderné zbraně staly hlavní nástrojem bezpečnostní politiky. Jaderné mocnosti odmítaly jakákoli jednání o odzbrojení, jaderné zbraně jim dodávaly pocit bezpečí a zavádění nových systémů jaderných zbraní pocit převahy nad protivníkem. Bezpečnostní politika je hlavním argumentem proti jadernému odzbrojení i v současné době.

II.3 Zákaz jaderných zkoušek a vytváření bezjaderných pásem

Potřebu omezit vývoj a šíření jaderných zbraní si postupně začaly uvědomovat i ostatní státy a tak byly uzavírány mezinárodní smlouvy, které zakazují zkoušky jaderných zbraní a jejich šíření jak obecně, tak v určitých oblastech (vytvářejí se tzv. bezjaderná pásma). První smlouvou o zákazu jaderných zbraní, na které se dohodlo mezinárodní společenství, je Smlouva o Antarktidě, která byla podepsána v r. 1959. Tato smlouva zakazuje jakékoli jaderné výbuchy i ukládání radioaktivního odpadu v oblasti Antarktidy. Od padesátých let se jednalo o podepsání

³ Vaynmen: Nonproliferation turns 60, Carnegie endowment for International Peace, 2005

smlouvy, která by zakazovala pokusy s jadernými zbraněmi. V r. 1963 se podařilo otevřít k podpisu Smlouvu o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, v kosmickém prostoru a pod vodou, která nezakazuje pouze výbuchy pro vojenské účely, ale všechny jaderné výbuchy, tedy i vědecké. Nevztahuje se však na použití jaderných zbraní ve válce, ani na podzemní jaderné zkoušky na území daného státu.⁴ Podzemní jaderné zkoušky byly zakázány až Smlouvou o úplném zákazu jaderných zkoušek, která byla podepsána po změně politické situace v r. 1996, ale ještě nevstoupila v platnost.

Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek (Comprehensive Test Ban Treaty – dále jen „CTBT“) zakazuje provádění všech druhů jaderných pokusných výbuchů na celém světě a zřizuje pro kontrolu dodržování tohoto zákazu Organizaci CTBT. Tato organizace by spravovala globální monitorovací systém, prováděla inspekce ke kontrole dodržování smluvních závazků státy a koordinovala konzultace mezi smluvními státy. Smlouva CTBT vstoupí v platnost po uložení ratifikačních listin 44. státu uvedeného v seznamu států, které jsou povinny smlouvu ratifikovat. Z těchto států smlouvu vůbec nepodepsala KLDR, Indie a Pákistán a chybí ratifikační listiny USA, Číny, Kolumbie, Egypta, Indonesie, Íránu, Izraele a Vietnamu. Bohužel je zatím platnost této smlouvy nejistá, zejména vzhledem k odmítavému postoji USA, které sice dodržují moratorium na jaderné zkoušky, ale odmítají smlouvu CTBT ratifikovat.

Současně byla vytvořena tzv. bezjaderná pásma, tzn. oblasti, ve kterých platí zákaz rozmístování jaderných zbraní, jejich zkoušek a podle některých smluv i zákaz ukládání radioaktivního odpadu. Taková pásma byla vytvořena v Antarktidě, v Latinské Americe (Smlouva Tlatelolco z r. 1967), v kosmu (Kosmická smlouva z r. 1967), na dně moří a oceánů (Smlouva o zákazu umístování jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na dně moří a oceánů a v jeho podzemí z r. 1971), v Tichomoří (Smlouva o nejaderném pásmu v Tichomoří z r. 1985 zakazuje i umístování radioaktivního odpadu), v jihovýchodní Asii (z r. 1995) a v Africe (z r. 1996).

II.4 Dohody USA a SSSR (Ruské federace)

Smlouvy o jaderném odzbrojení byly zatím uzavřeny pouze mezi hlavními rivaly studené války, mezi USA a Sovětským svazem (nyní Ruskou federací) a to až v 80. letech minulého století. Nejdříve se jednalo o Smlouvu INF o likvidaci raket kratšího a středního doletu z r. 1987.

⁴ Potočný, Ondřej: Mezinárodní právo veřejné, C.H.Beck, Praha 2002, str. 306

Na tuto smlouvu navazovaly smlouvy o likvidaci určitého počtu strategických zbraní, Smlouvy Start I a Start II. Podle těchto smluv by počet jaderných hlavic u obou států po r. 2007 neměl přesahovat 4250.⁵ Nejnovější odzbrojovací rozhovory obou jaderných mocností vyústily v podepsání tzv. Moskevské smlouvy v r. 2002. Smlouva SORT (Treaty between the United States of America and the Russian Federation on Strategic Offensive Reductions) vstoupila v platnost v červnu 2003 a zavazuje strany do r. 2012 snížit počty strategických jaderných hlavic na 2200-1700 kusů v každé zemi. Bohužel je tato smlouva nedůsledná z toho důvodu, že nikde není stanovena povinnost tyto zbraně fyzicky zlikvidovat, může tedy pouze dojít k jejich uskladnění a použití jako operační zálohy, tak jak to plánují USA.⁶

II.5 Jaderný a radiologický terorismus

Úplné jaderné odzbrojení pravděpodobně není z mnoha politických důvodů v nejbližší době možné, pět států je ve Smlouvě o nešíření jaderných zbraní oficiálně označeno za jaderné mocnosti a další tři státy, které nejsou stranou Smlouvy NPT, jaderné zbraně již vlastní. Mezinárodní společenství se ale musí snažit o zabránění dalšího šíření jaderných zbraní a materiálu nejen mezi další státy, ale také mezi organizované skupiny, které by mohly tyto zbraně zneužít a použít při uplatňování svých požadavků i proti civilním cílům. Jedná se o novou globální hrozbu jaderného a radiologického terorismu.

Jaderný terorismus zahrnuje přímé použití jaderné zbraně, kterou si teroristická skupina buď sama sestrojí, nebo ji získá od státu, který jaderné zbraně vlastní. Vzhledem k finanční i technické náročnosti na zhotovení jaderné zbraně a zajištění jaderných zbraní jejich vlastníky je užití jaderné zbraně při teroristickém útoku v současné době nepravděpodobné. Radiologický terorismus je naproti tomu pravděpodobnější. Tento druh terorismu zahrnuje jak zkonstruování tzv. špinavé bomby (rozptyluje radioaktivní materiál za pomoci konvenční výbušniny), tak útok na jaderné zařízení, který by způsobil zamoření okolí radioaktivními látkami.

⁵ Potočný, Ondřej: Mezinárodní právo veřejné, C.H.Beck, Praha 2002, str. 320

⁶ Tůma: Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu, Univerzita obrany, 2004

III. MEZINÁRODNÍ AGENTURA PRO ATOMOVOU ENERGII

III.1 Založení Agentury

Mezinárodní agentura pro atomovou energii (dále jen „Agentura“) je světovým centrem spolupráce v jaderné oblasti, zaměřené na mírové využívání atomové energie. Základními pilíři působení MAAE jsou jaderná bezpečnost a ochrana, rozvoj jaderné vědy a technologií, bezpečností záruky a ověřování mírového využívání jaderné energie. Mezi priority MAAE patří zvyšování jaderné bezpečnosti a radiační ochrany, řešení problematiky bezpečného zpracování a ukládání radioaktivního odpadu a vyhořelého paliva a v neposlední řadě posuzování významu jaderné energetiky ve vztahu k jiným energetickým zdrojům při zohlednění všech sociálních, ekonomických a environmentálních aspektů.

Mezinárodní agentura pro atomovou energii byla založena v r. 1957. Původně byla zamýšlena jako zprostředkovatel a asistent kontrolovaného obchodu s jaderným materiálem. Myšlenku na založení takového nestranného pozorovatele a kontrolora poprvé přednesl ve svém projevu k Valnému shromáždění OSN americký prezident Dwight D. Eisenhower 8. prosince 1953.⁷ Reagoval na rezoluci Valného shromáždění č. 715, která doporučuje vytvoření Odzbrojovací komise tvořené zejména zástupci zemí angažovaných v jaderném zbrojení, která by v soukromých diplomatických pohovorech hledala řešení jaderného odzbrojení.

Prezident Eisenhower navrhl více než jen snížení nebo likvidaci jaderného materiálu určeného pro vojenské účely. Podle něj nestačí odejmout jaderný materiál z rukou vojáků, ale musí se vložit do rukou těch, kteří tento materiál využijí pro mírové účely. Aby se „strach z atomu vytratil z myslí lidí a vlád Východu i Západu“, navrhl, aby státy vlastníci jaderné zbraně společně přispívaly ze svých zásob uranu a štěpného materiálu mezinárodní agentuře pro atomovou energii. Tato agentura měla být založena pod záštitou OSN. Rozsah kontribucí jednotlivých států, proces a další detaily měly být domluveny v rámci diplomatických rozhovorů zúčastněných států. Agentura měla být odpovědná za výběr, úschovu a zabezpečení poskytnutého štěpného a jiného materiálu. Nejdůležitější odpovědností této mezinárodní agentury mělo být nalezení takových metod, které by vedly k mírovému využití těchto materiálů, např. v zemědělství, lékařství, ale zejména k zajištění dostatečného množství elektrické energie pro chudé státy světa. Tak by mocnosti přispívaly svou silou potřebám lidstva a ne k šíření

⁷ Atoms for Peace Speech, 1953, The Agency

strachu. Takový plán by podle prezidenta Eisenhowera podpořil výzkum a mírové využití štěpného materiálu, snížil by se potenciální ničivý účinek světových zásob atomových zbraní a umožnil by zahájit rozhovory a mírová jednání, která by postupně vedla k řešení mnoha problémů, které vznikly v existujícím prostředí strachu.

III.2 Stanovy Agentury

Na základě návrhů, předložených prezidentem Eisenhowerem, byly vypracovány Stanovy Mezinárodní agentury pro atomovou energii, které byly jednomyslně schváleny 81 státy 26. října 1956. Stanovy zakotvují tři základní pilíře Agentury: kontrolu, bezpečnost a přenos technologií. Hlavní cíle Agentury jsou zakotveny v čl. 2 Stanov: „Agentura má urychlit a rozšířit přínos atomové energie ve věci míru, zdraví a blahobytu celého světa“. Agentura má také zajistit, pokud to bude v její moci, aby pomoc, kterou poskytne sama agentura, bude poskytnuta na její žádost nebo pod jejím dohledem, nebyla zneužita k vojenským účelům.

III.2.1 Oprávnění Agentury

Stanovy vypočítávají funkce a oprávnění Agentury v sedmi bodech. Jedná se o oprávnění napomáhat výzkumu, rozvoji a praktickému použití atomové energie pro mírové účely na celém světě, zprostředkování zajištění služeb nebo dodávek materiálu, vybavení nebo zařízení jedním členem Agentury druhému, pečovat o výměnu vědeckých a technických informací o mírovém využití atomové energie, po poradě s povolanými orgány OSN stanovovat a přijímat bezpečnostní normy na ochranu zdraví a snížení ohrožení života a majetku na nejmenší míru a zajišťovat zachování těchto norem nebo oprávnění zřizovat jakákoli zařízení, provozovny a vybavení sloužící k provádění úkolů, k nimž je Agentura oprávněna. Svou pomoc členům nesmí Agentura vázat žádnými politickými, hospodářskými, vojenskými nebo jinými podmínkami. Agentura tedy musí ke všem členům přistupovat stejným způsobem a svou pomoc nesmí podmiňovat splněním určitých podmínek.

Nejdůležitější oprávnění z hlediska omezení jaderného zbrojení je bod A.5 čl. 3 Stanov. Tento bod opravňuje Agenturu „zavádět a provádět ochranná opatření určená k tomu, aby zajistila, že zvláštní štěpitelné a jiné materiály, služby, vybavení, zařízení a informace poskytované Agenturou nebo na její žádost nebo pod jejím dohledem, anebo za jejího přímého řízení nebudou používány takovým způsobem, aby napomáhaly jakýmkoli vojenským cílům.“

Toto oprávnění je rozšířeno také na případy, kdy o taková ochranná opatření požádají strany dvou nebo mnohostranných dohod, nebo na žádost jednotlivých států o uplatňování záruk v oblasti atomové energie tohoto státu.

Na základě tohoto oprávnění Agentura zkoumá návrhy speciálního zařízení nebo vybavení k zajištění toho, že tato zařízení nebudou použita pro vojenské účely, vymáhá zajištění evidence základních a speciálních štěpných materiálů, vyžaduje předkládání zpráv, má právo po poradě s dotyčným státem vysílat na území tohoto státu inspektory, kteří budou mít vždy přístup ke všem místům, údajům a osobám, které zacházejí s materiály, zařízeními nebo prostředky, které podléhají zárukám. Inspektoři také zjišťují, zda stát plní závazky, zakazující použití materiálů k podpoře vojenských cílů.

Pro splnění těchto úkolů Agentura stanoví sbor inspektorů, který je odpovědný za prověřování veškeré činnosti prováděné Agenturou. Tento sbor je také odpovědný za prověřování dodržování závazků států, zejména pokud jde o zákaz použití materiálu a vybavení pro vojenské účely. Pokud stát své závazky neplní, inspektoři oznamují každý případ generálnímu řediteli, který předloží zprávu Radě guvernérů. Ta informuje členy Agentury, Radu bezpečnosti a Valné shromáždění OSN. Pokud stát nesjedná nápravu, může Rada přímo omezit nebo zastavit pomoc a vyzvat k vrácení materiálu a vybavení, nebo může v souladu s čl. 19 Stanov zbavit tohoto člena členských práv a výsad, případně může Rada přijmout obě opatření najednou.

Členství v Agentuře je otevřeno všem státům, původními členy bylo 81 členských států OSN, které přijaly Stanovy Agentury v r. 1956. Čl. 4 statutu neomezuje členství pouze na členské státy OSN, ale stanoví, že členem Agentury se může stát kterýkoli stát, který uloží listinu o přijetí stanov po schválení svého členství Generální konferencí na doporučení Rady guvernérů. Tento článek také zakotvuje svrchovanou rovnost všech členů a povinnost plnit závazky podle stanov.

III.2.2 Orgány Agentury

Hlavním orgánem Mezinárodní agentury pro atomovou energii je Generální konference, která je složená ze zástupců všech členských států a zasedá pravidelně jednou ročně, případně na zvláštních zasedáních svolaných generálním ředitelem. Generální konference jedná o jakýchkoli otázkách nebo záležitostech, které jsou upraveny stanovami a může činit doporučení členům

Agentury a Radě guvernérů. Kromě těchto pravomocí Generální konference volí členy Rady guvernérů, přijímá nové členy Agentury, zbavuje člena výsad a členských práv, projednává výroční zprávy, schvaluje rozpočet a zprávy předkládané OSN, schvaluje dohody mezi Agenturou a jinými organizacemi, schvaluje změny stanov a jmenování generálního ředitele. Zvláštním oprávněním konference je rozhodování v kterékoli věci, kterou jí odkáže Rada guvernérů.

Rada guvernérů je výkonným orgánem Agentury. Její složení se mění každý rok, kdy jsou Generální konferencí voleni noví zástupci na výročním zasedání. Složení Rady guvernérů navrhuje odstupující Rada, která určí deset členů nejpokročilejších v technologii atomové energie a vždy jednoho člena nejpokročilejšího v této technologii z těchto oblastí (pokud nepatří mezi prvních deset): Severní Amerika, Latinská Amerika, západní Evropa, východní Evropa, Afrika, Střední východ a jižní Asie, jihovýchodní Asie a Tichomoří a Dálný východ. Generální konference zvolí z těchto navržených států třicet pět členů. Aby nedocházelo k diskriminaci a zajistilo se zastoupení všech i méně významných členů Agentury, jsou pevně stanovena pravidla výběru členů Rady. Stanovy určují přesné počty členů z různých oblastí (např. 5 členů z Latinské Ameriky, 4 ze západní Evropy, 3 z východní Evropy, 4 z Afriky, 2 ze Středního východu a jižní Asie, 1 z jihovýchodní Asie a Tichomoří a 1 z Dálného východu) – čl. 6.A. Někteří členové mohou vykonávat svou funkci pouze jeden rok, do dalšího zasedání Generální konference a nesmí být opakovaně zvoleni ve stejné kategorii. Část Rady guvernérů je obměňována ve dvouletých intervalech.

III.2.3 Vystoupení člena

Vystoupení člena z Agentury je upraveno čl. 18, odst. D a E. Kterýkoli člen může z Agentury vystoupit zasláním písemné výpovědi deponitáři, který uvědomí Radu guvernérů a všechny ostatní členy.

Jediný člen MAAE, který z Agentury vystoupil, byla KLDK v červnu 1994. Korejská lidově demokratická republika byla členem od r. 1974, ale poté, kdy obnovila program obohacování uranu, který byl určen na sestavení jaderné zbraně, a po několikaletém nátlaku ostatních států na ukončení tohoto programu, nejdříve oznámila odstoupení od smlouvy NPT, ten následně stáhla a vystoupila z MAAE. Od té doby odmítala vpustit inspektory Agentury na své území, přestože podle názoru Agentury zůstala Záruková dohoda mezi Agenturou a KLDK

v platnosti, protože platnost zárukových dohod je vázána na status smluvního člena NPT (čl. 26 Zárukové dohody).

V případě, že člen neplní své závazky, může být zbaven svých výsad. Pokud neplatí peněžní příspěvky a tento dluh dosahuje nebo přesahuje částku rovnající se součtu příspěvků tohoto člena za dva roky, nemá právo hlasovat. Toto právo mu může Generální konference ponechat, pokud bylo neplacení způsobeno vyšší mocí. Důraznější potrestání se vztahuje na členy, kteří neplní své závazky a trvale porušují Stanovy nebo dohody uzavřené s Agenturou. Takový člen může být zbaven výkonu výsad a členských práv usnesením Generální konference, přijatým dvoutřetinovou většinou na doporučení Rady guvernérů (čl. 19.B).

Stanovy Mezinárodní agentury pro atomovou energii byly otevřeny k podpisu 26. října 1957, zakládajícími členy bylo 81 členských států OSN, k dnešnímu dni má Agentura 139 členů.

IV. SMLOUVA O NEŠÍŘENÍ JADERNÝCH ZBRANÍ

IV.1 Přijetí smlouvy

Po založení Mezinárodní agentury pro atomovou energii se zhoršilo politické prostředí natolik, že Agentura nebyla schopna plnit úkoly určené jejími Stanovami. Nastalo období studené války, během kterého se zvýšilo množství jaderných zbraní na Západě i Východě. V tomto období se podařilo uzavřít pouze Smlouvu o Antarktidě, která vytváří první neutrální demilitarizovanou zónu, kde jsou zakázána jakákoli vojenská opatření, včetně jaderných výbuchů a ukládání jaderného odpadu (r. 1959). Dalším dílčím úspěchem byla Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou z r. 1963. Novým impulzem pro zahájení odzbrojovacích rozhovorů byla Kubánská krize v r. 1962, při které hrozil střet mezi USA a SSSR. Sovětský svaz v té době umístil na Kubě jaderné zbraně namířené na cíle v USA a hrozilo obsazení Kuby americkou armádou.

Poté, co se počet jaderných států rozrostl o Francii a Čínu v letech 1960 a 1964⁸, vzrůstaly obavy, že se jaderné zbraně budou dále rozšiřovat. Dohody uzavřené s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii, které se zaměřovaly zejména na jednotlivé jaderné elektrárny a zásoby paliva, nepostačovaly k ochraně před zvýšenou produkcí a proliferací jaderných zbraní mezi státy nejaderné. Bylo třeba přijmout nová opatření, která by zavazovala všechny státy a zabraňovala by dalšímu šíření těchto zbraní a postupně vedla k jejich úplné likvidaci. To se podařilo v r. 1968, kdy byla přijata Smlouva o nešíření jaderných zbraní (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons). Tato smlouva stanoví počet jaderných států na pět – USA, Rusko, Velká Británie, Francie a Čína (státy, které vyrobily a provedly výbuch jaderné zbraně nebo jiného jaderného výbušného zařízení před 1. lednem 1967 – čl. IX.3)⁹. Ostatní státy se přístupem k této smlouvě zavazují, že se vzdají svých vojenských jaderných programů a uzavřou s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii zárukové dohody o jaderném materiálu užívaném pro mírové účely.

Smlouva NPT byla přijata Valným shromážděním OSN 12. června 1968 po čtyřech letech jednání tzv. ENDC – Eighteen Nation Disarmament Committee, 18-členného přípravného výboru, který sestavil text této dohody.¹⁰ Preambule smlouvy mezi důvody uzavření této

⁸ Fischer: History of the International Atomic Energy Agency: the first forty years, The Agency, 1997, str. 86

⁹ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, IAEA Publications

¹⁰ Fischer: History of the International Atomic Energy Agency: the first forty years, The Agency, 1997, str. 94

smlouvy staví zejména ničivé důsledky možného jaderného konfliktu a zvýšení nebezpečí jaderné války dalším šířením jaderných zbraní. Odvolává se na rezoluce Valného shromáždění OSN, které vyzývají k uzavření dohody o nešíření jaderných zbraní a preambuli Smlouvy o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, v kosmickém prostoru a pod vodou, jejíž strany se zavázaly usilovat o trvalé zastavení všech pokusných výbuchů jaderných zbraní. Připomíná také Chartu OSN, podle které se státy musí ve svých mezinárodních stycích zdržet hrozby silou nebo použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoliv státu nebo jakéhokoliv jiného způsobu neslučitelného s cíli OSN. Smluvní státy v preambuli smlouvy NPT vyhláší úmysl dosáhnout zastavení závodů v jaderném zbrojení a přijmout účinná opatření k jadernému odzbrojení a za tím účelem se zavazují napomáhat uplatnění záruk Mezinárodní agentury pro atomovou energii na činnost spojenou s mírovým využitím jaderné energie. V tomto odstavci preambule Smlouvy smluvní státy také vyjadřují svou podporu „dalšímu úsilí na podporu aplikace zásady účinných záruk v rámci systému záruk Mezinárodní agentury pro atomovou energii, pokud jde o pohyb výchozích a speciálních štěpných materiálů s využitím přístrojů a jiných technických způsobů kontroly na určitých klíčových místech.“ Touto dohodou byly stanoveny kontrolní pravomoce i na jaderný materiál v držení jednotlivých států a nejen na jaderný materiál poskytovaný Agenturou státům k mírovému využití nebo materiál pod její kontrolou. Zvýšila se tím možnost Agentury zabránit zneužití jaderného materiálu k vojenským účelům a rozšiřování jaderných zbraní a jiného jaderného výbušného materiálu mezi nejadernými státy.

IV.2 Závazky jaderných států

Smlouva NPT rozlišuje dvě skupiny států, státy vlastníci jaderné zbraně (jaderné státy jsou státy, které vyrobily a provedly výbuch jaderné zbraně nebo jiného jaderného zařízení před 1. lednem 1967) a státy nejaderné. Jaderných států se týká čl. I Smlouvy, který těmto státům ukládá závazek „nepředávat přímo ani nepřímo komukoliv jaderné zbraně nebo jiná jaderná výbušná zařízení, ani kontrolu nad těmito zbraněmi nebo jadernými výbušnými zařízeními, jakož ani žádným způsobem nepodrobovat, nepodněcovat a nepovzbuzovat jakýkoliv stát nevlastnící jaderné zbraně k výrobě nebo k získání jaderných zbraní či jiných jaderných výbušných zařízení jakýmkoliv jiným způsobem nebo k získání kontroly nad těmito zbraněmi nebo výbušnými zařízeními.“ Tento článek se týká pouze pěti tehdy známých jaderných států – USA, Velké

Británie, tehdejšího Sovětského svazu (dnešní Ruské federace), Francie a Číny. Další tři jaderné státy - Indie, Pakistan a Izrael - nejsou stranami smlouvy NPT a nejsou tedy smlouvou vázány.

IV.3 Závazky nejaderných států

Států nevlastnících jaderné zbraně se týká čl. II, který je zavazuje nepřijímat přímo či nepřímo od kohokoliv jaderné zbraně, jaderná výbušná zařízení ani nepřebírat kontrolu nad těmito zbraněmi, nevyrábět je ani je jinak nezískávat a nepřijímat jakoukoliv pomoc při výrobě jaderných zbraní nebo jiných jaderných výbušných zařízení.

Každý nejaderný smluvní stát má povinnost uzavřít s Agenturou dohodu o plnění požadavků podle čl. III (zárukové dohody), které musí začít platit do 18 měsíců ode dne zahájení jednání o uzavření takové dohody (jednání musí být zahájeno do 180 dnů ode dne vstupu smlouvy NPT v platnost) – čl. III.4. Tato dohoda mezi nejaderným státem a Agenturou je uzavírána výlučně k ověřování plnění závazků, které smluvní stát přijal Smlouvou, a jejím cílem je zabránění neoprávněného převodu jaderné energie z mírového využití na jaderné zbraně nebo jiná jaderná výbušná zařízení. Záruky jsou uplatňovány na veškerý výchozí nebo speciální štěpný materiál ve veškeré mírové jaderné činnosti na území smluvního státu, pod jeho jurisdikci nebo v činnosti kdekoli prováděné pod jeho kontrolou, bez ohledu na to, jestli se takový materiál vyrábí, zpracovává nebo používá v jakémkoliv hlavním jaderném zařízení nebo se nachází mimo takové zařízení. Požadované záruky nesmí podle odstavce 3 čl. III brzdit ekonomický nebo technologický rozvoj smluvních stran anebo mezinárodní spolupráci v oblasti mírové jaderné činnosti. Na základě tohoto článku jsou uzavírány Zárukové dohody s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii a probíhají kontroly jaderného materiálu, které mají zabránit jeho zneužití k vojenským účelům.

IV.4 Článek VI

Důležitým ustanovením Smlouvy NPT, které směřuje k úplnému jadernému odzbrojení je článek VI. Jsou jím stanoveny požadavky na další jednání smluvních stran o opatřeních k zastavení závodů v jaderném zbrojení a k úplnému odzbrojení pod přísnou a účinnou mezinárodní kontrolou. Nedostatek tohoto článku je zejména jeho obecná formulace, není stanoven konkrétní harmonogram zahájení takových jednání ani konečný termín pro přijetí komplexní odzbrojovací smlouvy.

O určitých opatřeních k omezení jaderného zbrojení se dá hovořit pouze v případě USA a Ruské federace a jejich dvoustranných odzbrojovacích dohod. Tyto dva státy s největším jaderným potenciálem se dohodly na snížení stavu svých jaderných zbraní, podle smluv Start dochází také k likvidaci těchto zbraní (na rozdíl od smlouvy SORT, která fyzickou likvidaci zbraní nestanoví). Přesto budou i po r. 2012 oba státy disponovat okolo 2000 jaderných hlavic. Ostatní jaderné státy ke snižování svého jaderného arzenálu nepřistoupily, ani o něm nejednají. Naopak u všech států dochází k modernizaci jaderné výzbroje a vývoji nových a účinnějších zbraní.

IV.5 Odstoupení od smlouvy

Články IX – X upravují možnost změny Smlouvy (změnu může navrhnout kterýkoliv smluvní stát, je schválena většinou hlasů smluvních států včetně všech hlasů jaderných států a těch států, které budou k okamžiku návrhu změny členy Rady guvernérů Mezinárodní agentury pro atomovou energii), způsob přistoupení k této dohodě a také právo jednotlivých států odstoupit od smlouvy.

Smlouva NPT obsahuje jako všechny současné odzbrojovací smlouvy ustanovení o odstoupení od smlouvy. Článek X stanoví: „Každá smluvní strana má při výkonu své státní svrchovanosti právo odstoupit od Smlouvy, jestliže rozhodne, že mimořádné okolnosti související s obsahem této Smlouvy ohrožily svrchované zájmy její země.“ Této možnosti využila KLDR v roce 2003 a definitivně odstoupila od smlouvy NPT. Smluvní stranou se KLDR stala v r. 1985. Zárukovou dohodu podle čl. III smlouvy uzavřela KLDR s Agenturou až v r. 1992 a předložila počáteční zprávu o jaderném materiálu a zařízení na svém území. Ihned po provedení prvních inspekci k potvrzení údajů počáteční zprávy, objevili inspektoři nesrovnalosti v deklarovaném množství plutonia a radioaktivního odpadu, které potvrdily také laboratorní analýzy Agentury. To vedlo inspektory k závěru, že KLDR má k dispozici nedeklarovaný jaderný materiál a požadovali další informace a přístup ke dvěma jaderným zařízením. Protože KLDR odmítla provedení speciální inspekce, předložila Rada guvernérů Agentury tento nesoulad k posouzení Radě Bezpečnosti OSN podle čl. XII.C Stanov MAAE.

Mezitím KLDR v březnu 1993 oznámila odstoupení od smlouvy NPT, účinek tohoto odstoupení v červnu 1993 „pozastavila.“ Během let 1993 a 1994 umožnila KLDR provedení omezených zárukových aktivit na svém území (kontejnment a dohled), ale po dalším rozporu

mezi dohodou a nálezy inspekce, oznámila vystoupení z Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Protože záruková dohoda je uzavřena na základě Smlouvy NPT a zůstává v platnosti, dokud je stát smluvní stranou smlouvy, Agentura i nadále požadovala přístup k jaderným zařízením a umožnění provedení inspekci, které KLDR odmítala. Další vývoj byl ovlivněn USA, které KLDR nabídly vlastní bezpečný reaktor výměnou za likvidaci reaktorů využívajících grafit a souvisejících zařízení a zmrazení dalšího jaderného programu. MAAE na ukončení programu podle dohody USA a KLDR dohlížela. V r. 2002 USA oznámily, že během jednání zástupci KLDR potvrdili informace o obohacování uranu pro výrobu jaderné zbraně. Se zástupci Agentury odmítla KLDR jednat a následně oznámila znovuotevření svého jaderného programu. V prosinci 2002 odstranila ze svých zařízení pečeti Agentury a vykážala inspektory ze země. 10. ledna 2003 KLDR oznámila, že s účinností od 11. ledna 2003 odstoupje od smlouvy NPT, protože požadavky čl. X na odstoupení (strana „o svém odstoupení uvědomí tři měsíce předem všechny ostatní smluvní strany a Radu bezpečnosti Organizace spojených národů. Takové sdělení musí obsahovat prohlášení o mimořádných okolnostech, o kterých tento stát soudí, že ohrožily jeho svrchované zájmy.“) splnila při oznámení odstoupení v r. 1993, kdy odstoupení odvolala poslední den této tříměsíční lhůty. Přesto je za datum odstoupení KLDR od smlouvy NPT považováno 10. dubna 2003. Jako mimořádné okolnosti, které ohrožily svrchované zájmy státu a jsou důvodem odstoupení od smlouvy NPT, KLDR uvedla ohrožení svrchovanosti státu ze strany USA a MAAE v důsledku resoluce, kterou přijala Rada guvernérů Agentury. Tato resoluce požaduje úplnou spolupráci KLDR s Agenturou při kontrole jaderných zařízení. Od té doby nebyl Agentuře umožněn vstup na území KLDR k provedení inspekci a nemůže tedy ani posoudit použití jaderného materiálu.

Institut odstoupení od smlouvy je součástí všech současných odzbrojovacích smluv a smluv o omezení zbrojení. Jakákoli dohoda o snížení nebo likvidaci zbraní je omezením výkonu suverenity států (jejich svrchovaného práva zajišťovat prostředky na svou obranu), která se zakládá na jejich vůli k takovému omezení. Proto musí být mezinárodními smlouvami stanovena i možnost uplatnit právo státu odstoupit od smlouvy při změně podmínek, zpravidla při mimořádných okolnostech, které suverenitu státu ohrožují. Takové ustanovení obsahují jak mnohostranné odzbrojovací smlouvy jako Smlouva CWC, tak smlouvy dvoustranné, uzavřené mezi USA a Ruskou federací. Například Smlouva ABM (Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany z r. 1972) umožnila odstoupení USA v r. 2002 v důsledku mimořádných

okolností, které ohrožují jejich svrchované zájmy. Podmínkou pro odstoupení bylo oznámení odstoupení Ruské federaci ve lhůtě šesti měsíců a oznámení mimořádných okolností, v tomto případě se jednalo o teroristické útoky ze září 2001 a nutnost obrany USA před dalšími možnými útoky. Smlouva ABM odstoupením jedné strany přestala platit i pro Ruskou federaci. Jiným příkladem je smlouva SORT, která umožňuje odstoupení bez udání důvodu pouze po oznámení odstoupení s tříměsíčním předstihem.

Mnohostranné smlouvy, jako např. Smlouva CWC (Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení) odstoupením jednoho smluvního státu nepřestává pro ostatní státy platit. Přestává být pouze závazná pro stát, který splnil podmínky odstoupení, stanovené Úmluvou, tzn. oznámil odstoupení všem ostatním smluvním stranám, Výkonné radě Organizace pro zákaz chemických zbraní, depozitáři Úmluvy a Radě bezpečnosti OSN spolu se zprávou o mimořádných okolnostech, které ohrožují jeho svrchované zájmy. Odstoupení od smlouvy je účinné ve lhůtě 90 dnů po jeho oznámení.

Mimořádnými okolnostmi, které jsou důvodem pro odstoupení od odzbrojovacích smluv musí být okolnosti výjimečné, např. porušení smlouvy jiným státem a ohrožení nejvyšších zájmů smluvního státu. Je sporné, zda uplatňování pravomocí udělených smlouvou a snaha donutit smluvní stát k plnění závazků pro něj ze smlouvy vyplývajících je mimořádnou okolností, která opravňuje k odstoupení od smlouvy. KLDK přesto uvedla jako důvod odstoupení od Smlouvy NPT přijetí rezoluce MAAE a snahu o kontrolu jaderných zařízení podle zárukové dohody, kterou KLDK uzavřela na základě Smlouvy NPT.

IV.6 Srovnání smlouvy NPT a smlouvy CWC

Uzavření Smlouvy NPT bylo v r. 1968 velkým úspěchem a důležitým pokusem o jaderné odzbrojení. Přestože má smlouva téměř celosvětovou podporu, zůstává i nadále nedokonalou a minimálně účinnou v pokusech o likvidaci jaderných arzenálů. Prvním důvodem je skutečnost, že se nejedná o komplexní odzbrojovací smlouvu. Hlavním cílem tedy není konečná likvidace jaderných zbraní na celém světě, jako je to v případě smluv o likvidaci zbraní chemických nebo bakteriologických, ale pouhé zamezení šíření jaderných zbraní mezi nejaderné státy.

Dalším důvodem je rozlišování na jaderné a nejaderné státy. Tradičně je podpora úplného jaderného odzbrojení vysoká mezi nejadernými státy. Naopak jaderné státy považují vlastnictví jaderných zbraní za své nezadatelné právo a argumentují zejména potřebou vlastní ochrany. To

je také jednou z hlavních příčin, proč se další státy s jaderným potenciálem dosud nestaly stranou smlouvy (Indie, Pákistán a Izrael), případně od smlouvy odstoupily (KLDLDR). Smlouva sama se snížením počtu jaderných zbraní nezabývá, pouze zavazuje státy vést jednání o opatřeních k jadernému odzbrojení a o smlouvě o všeobecném a úplném odzbrojení pod přísnou a účinnou mezinárodní kontrolou (čl. VI smlouvy NPT). Tento závazek v omezené podobě dodržují pouze USA a Ruská federace při sjednávání smluv START a SORT. Ostatní jaderné státy o snižování svého jaderného arzenálu vůbec nejednají a na Indii, Pákistán a Izrael se smlouva nevztahuje.

Dalším důvodem je v podstatě neexistence sankčních prostředků k vynucení dodržování ustanovení smlouvy. Jedinými prostředky, které mohou postihnout porušování Smlouvy NPT, jsou prostředky Mezinárodní agentury pro atomovou energii, které se týkají porušování zárukových dohod, jejichž povinnost uzavření stanoví Smlouva NPT v čl. III. Těmito prostředky jsou pouze možnost zbavení výkonu výsad a členských práv státu, který smlouvu porušuje, nebo v souladu s čl. XII Stanov MAAE předložení věci Radě bezpečnosti a Valnému shromáždění OSN.

Ve srovnání s jinou smlouvou, Úmluvou o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení (Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction – Úmluva CWC), která je komplexní úpravou chemického odzbrojení, jsou tyto nedostatky Smlouvy NPT zřejmé. Úmluva CWC, která vstoupila v platnost v červnu 1997, zakazuje nejen vývoj, výrobu, hromadění, přechovávání nebo převod komukoli všech chemických zbraní, ale také jejich použití. Všechny smluvní státy se ratifikací Úmluvy zavázaly všechny chemické zbraně v jejich držení nebo pod jejich kontrolou zničit, jejich úplná likvidace má být provedena do dubna 2007. Smlouva NPT zakazuje pouze předávání jaderných zbraní nebo jiných výbušných jaderných zařízení nejaderným státům. K zajištění účelu Úmluvy CWC je zřízena Organizace pro zákaz chemických zbraní, která provádí mezinárodní kontrolu dodržování Úmluvy a má také stanovenu možnost ukládat státu, který Úmluvu porušuje, sankce. Mezi tyto sankce patří omezení nebo pozastavení práv a výsad smluvního státu, v případě vážného porušení ustanovení Úmluvy doporučení přijetí kolektivního opatření smluvních států v souladu s mezinárodním právem a ve zvláštních případech předložení záležitosti Valnému shromáždění a Radě bezpečnosti OSN.

Na rozdíl od Úmluvy CWC nezřizuje Smlouva NPT stálý orgán, který by dohlížel na dodržování povinností smluvních států, ale deleguje tuto pravomoc na již existující Mezinárodní

agenturu pro atomovou energii. Smlouva stanoví povinnost uzavřít zárukové dohody pouze pro nejaderné státy, ale neumožňuje Agentuře použití silnějších donucovacích prostředků proti státům, které smlouvu porušují, než je pozastavení členských práv, případně předložení záležitosti Radě bezpečnosti OSN.

Bohužel, ani Úmluva CWC nezavazuje všechny státy, pouze 175 z nich je smluvní stranou, jedenáct států ještě nepředalo ratifikační listiny (mezi nimi Izrael, který Úmluvu podepsal 13. ledna 1993) a osm států Úmluvu vůbec nepodepsalo (např. KLDK, Egypt, Irák nebo Sýrie). Pokud ostatní státy přistoupí na podmínky této dohody, budou všechny chemické zbraně zlikvidovány a sníží se nebezpečí použití jednoho druhu zbraní hromadného ničení ve vojenském konfliktu.

IV.7 Hodnotící proces

Takto definitivní mezinárodní konsenzus ohledně jaderných zbraní pravděpodobně není v nejbližší době možný. V rozmezí pěti let se konají hodnotící konference smlouvy NPT, na kterých se zjišťuje stav dodržování smlouvy a také probíhají rozhovory o dalším vývoji jaderného odzbrojení. Na 6. hodnotící konferenci v r. 2000 byla přijata deklarace obsahující 13 základních kroků k postupnému dosažení jaderného odzbrojení a likvidace jaderných zbraní. Jako první z nich je uvedeno dosažení urychleného vstupu v platnost Smlouvy CTBT o úplném zákazu jaderných pokusů. Jak jsem již uvedla, do dnešního dne chybí podpis nebo ratifikace 11 států, které se musí stát smluvní stranou, aby smlouva mohla vstoupit v platnost, mezi nimi i USA, Číny a KLDK.

Mezi další body patří

- dodržení moratoria na jaderné pokusy všemi státy do vstupu smlouvy CTBT v platnost,
- jednání o mezinárodní nediskriminační a ověřitelné smlouvě zakazující výrobu štěpného materiálu pro jaderné zbraně s předpokladem jejího sjednání do pěti let (tzn. do r. 2005, jednání nebyla do této doby zahájena),
- jednoznačný příslib jaderných států uskutečnit úplnou eliminaci jejich jaderné výzbroje vedoucí k jadernému odzbrojení podle čl. VI. smlouvy NPT (naopak hlavní jaderné mocnosti - USA a Ruská federace – připouští možné užití jaderných zbraní jako první),

- vstup v platnost START II a sjednání START III (platí od r. 2003) a zachování Smlouvy o omezení systémů protiraketové obrany ABM (USA smlouvu ABM vypověděly v r. 2001),
- kroky všech jaderných zemí vedoucích k jadernému odzbrojení způsobem, který podpoří mezinárodní stabilitu, tzn. snížení jaderných arsenálů, snížení úlohy jaderných zbraní v bezpečnostních koncepcích a zapojení všech jaderných států do procesu vedoucího k úplné eliminaci jaderných zbraní; ke snižování jaderných arsenálů dochází zatím pouze u USA a Ruské federace, ale došlo naopak ke zvýšení jejich významu v bezpečnostních strategiích obou států, nebo
- přijetí opatření všemi jadernými státy k co nejrychlejšímu převedení jejich jaderných materiálů, již nepoužitelných pro vojenské účely pod kontrolu MAAE.

V květnu 2005 proběhla 7. hodnotící konference smlouvy NPT od které se očekávalo sjednání závazného dokumentu, který by zajišťoval postupné úplné jaderné odzbrojení. Bohužel, konference skončila nezdarem, státy se rozdělily na dvě skupiny, jedna prosazovala úplné odzbrojení a druhá pouze nešíření jaderných zbraní mezi další státy. Zejména USA prosazovaly nový přístup ve změněné politické situaci a úplně odmítly dokument konference 2000 jako zastaralý.

V. KONTROLNÍ ČINNOST MAAE

V.1 Dohody o uplatňování záruk

Mezinárodní agentura pro atomovou energii nemá pravomoc kontrolovat stavy jaderných arzenálů jednotlivých jaderných států ani postup likvidace jaderných zbraní. Na základě zmocnění ve smlouvě NPT má pouze povinnost ověřovat deklarace nejaderných států o stavu jaderného materiálu a jaderných zařízení určených pro mírové použití. Avšak tím, že eviduje a kontroluje jaderný materiál, přispívá k jeho nešíření a použití samotnými vlastníky – státy pro vojenské účely, tak různými skupinami pro účely jaderného nebo radiologického terorismu.

V.1.1 Dohody nejaderných států

Smlouva o nešíření jaderných zbraní z r. 1968 ukládá nejaderným státům, které jsou smluvní stranou, povinnost uzavřít zárukovou dohodu. Mezinárodní agentura pro atomovou energii vypracovala modelovou zárukovou dohodu (dokument infcirc 153)¹¹, které s těmito státy uzavírá. Tyto dohody požadují uplatnění státních záruk na všechny zdroje štěpného materiálu ve všech jaderných zařízeních na území státu pod jeho jurisdikcí, nebo kdekoli pod jeho kontrolou. Účelem záruk je kontrola užití tohoto materiálu pouze pro mírové účely a nikoli jeho zneužití pro výrobu jaderných zbraní nebo jiného jaderného výbušného zařízení. Kontrolou (verification) se rozumí proces, který slouží k ověření toho, zda smluvní strana dodržuje závazky vyplývající ze zárukové dohody, podle obecné definice kontroly sestává z řady kroků, které zahrnují sbírání informací, jejich analýzu a posouzení jejich souladu s ustanoveními smlouvy¹².

V průběhu aplikace této dohody, Agentura využívá všech dostupných i budoucích technologií pro efektivní kontrolu toku jaderného materiálu, který podléhá této Dohodě. Zejména je kladen důraz na kontejnment (jako prostředek k definování oblastí materiálové bilance pro účely evidence), statistické postupy, namátkové odběry vzorků a ověřování postupů jednotlivých fází jaderného palivového cyklu, které obsahují výrobu, zpracování, použití nebo skladování jaderného materiálu, který by bylo možné použít k výrobě jaderné zbraně nebo jaderného výbušného zařízení, a minimalizace kontroly ostatního jaderného materiálu.

¹¹ The Structure and Content of Agreements Between the Agency and States Required in Connection with the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, The Agency, Information Circular 153, 1972

¹² Ondřej: Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení, Karolinum, Praha 1999

Záruková dohoda musí zajistit, aby smluvní stát zřídil a udržoval systém evidence veškerého jaderného materiálu, který podléhá této dohodě. Agentura při provádění záruk bude ověřovat, že materiál podle této národní evidence nebyl neoprávněně převeden z mírového využití na vojenské účely.

Pro účinnou aplikaci záruk musí podle dohody smluvní stát poskytnout Agentuře výchozí informace o jaderném materiálu (podle části II takové dohody) a zařízeních podléhajících zárukám. Agentura má vyžadovat pouze minimální množství informací a údajů nutných pro plnění jejích povinností. Pokud stát považuje některé projektové informace za příliš citlivé, nemusí je předávat Agentuře, ale musí je zpřístupnit na území svého státu.

Ukončení záruk dohoda upravuje třemi možnými způsoby: spotřeba nebo rozředění jaderného materiálu, převod jaderného materiálu mimo území smluvního státu a užití jaderného materiálu v nejaderných činnostech. Rozhodnutí o spotřebě nebo rozředění jaderného materiálu podle této dohody přísluší Agentuře, která ověří, že veškerý materiál podléhající zárukám byl spotřebován nebo rozředěn tak, že dále není použitelný pro činnosti podléhající zárukám, nebo že se stal prakticky zpětně nezískatelný. Pro ukončení záruk převodem jaderného materiálu mimo území státu musí dohoda obsahovat ujednání o povinnosti státu upozornit Agenturu na převod tohoto materiálu, která záruky ukončí okamžikem, kdy stát-příjemce převezme za tento materiál odpovědnost. V případě, že to bude možné, Agentura tento materiál podrobí novým zárukám. Stát, který chce jaderný materiál použít při nejaderných činnostech, jako např. výroba slitin nebo keramiky, se musí s Agenturou dohodnout na ukončení záruk na tento materiál.

V případě, že smluvní stát chce využít jaderný materiál podléhající zárukám na nemírové aktivity (nezakázaná vojenská činnost, např. palivo do jaderných ponorek), musí Agenturu informovat o této činnosti a zároveň objasnit, že tento materiál bude použit pouze v nezakázané vojenské činnosti a nebude použit na výrobu jaderné zbraně nebo jiného výbušného zařízení. Dohoda má také stanovit přibližnou dobu vynětí tohoto materiálu ze systému záruk, jakmile se materiál vrátí do mírové jaderné činnosti, bude opět zárukám podléhat. Nedostatkem tohoto ustanovení je, že Agentura nemá žádnou možnost zabránit státu v převodu tohoto materiálu na nezakázanou vojenskou činnost a nemá ani možnost ověřit, že materiál byl použit na deklarovaný účel.

Sankční ustanovení zárukové dohody se týká opatření vztahujících se k ověření nepřevádění jaderného materiálu. Pokud Rada guvernérů rozhodne, že opatření státu nutná k ověření nepřevádění jaderného materiálu na vojenské účely je naléhavé, může Rada vyzvat stát, aby přijal opatření bezodkladně. Pokud Agentura přesto není schopna potvrdit, že jaderný materiál nebyl neoprávněně převeden na jaderné zbraně nebo jiné výbušné jaderné zařízení, může Rada postupovat podle čl. XII.C Stanov MAAE - omezit nebo zastavit pomoc a vyzvat k vrácení materiálů a vybavení, nebo může zbavit člena Agentury členských práv a výsad, případně může Rada učinit obě opatření najednou. Jak již bylo řečeno výše, taková sankční ustanovení při porušování zárukové dohody jsou nedostatečná, Agentura v podstatě nemá možnost donutit smluvní stát k plnění jeho závazků.

Zárukovou dohodu je možné po předchozích konzultacích oboustranným souhlasem změnit a o změně informovat všechny členské státy MAAE. Záruková dohoda vstupuje v platnost okamžikem doručení písemného oznámení Agentuře, že všechny zákonné a ústavní požadavky pro vstup dohody v platnost byly naplněny. Dohoda zůstává v platnosti po dobu, kdy je stát smluvním stranou Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, nelze ji tedy vypovědět ani dohodou obou stran (na rozdíl od jiných typů zárukových dohod, viz dále).

V.1.2 Evidenční a kontrolní systém

Druhá část zárukových dohod specifikuje postupy aplikované při uplatňování záruk. Účelem záruk je včasné odhalení převodu významného množství jaderného materiálu z mírových účelů na výrobu jaderných zbraní nebo jiného výbušného jaderného zařízení nebo z jiných neznámých účelů a odrazení od takového zneužití rizikem včasného odhalení. Mezi základní záruková opatření je pokládána evidence materiálu, doplněná kontejnmentem a dohledem. Každý stát je povinen vést státní evidenční a kontrolní systém jaderného materiálu, který je založen na oblastech materiálové bilance (oblast uvnitř nebo vně zařízení, lze stanovit množství jaderného materiálu a provést fyzickou inventuru pro každou oblast zvlášť – čl. 98, definice) a který obsahuje taková opatření jako:

- systém opatření pro stanovení množství materiálu přijatého, vyrobeného, odeslaného, ztraceného nebo jinak vyňatého z evidence a množství v inventuře,
- proces identifikace, přezkoumání a zhodnocení rozdílů v evidenci odesílatele/příjemce,

- postup fyzické inventury,
- systém záznamů a zpráv pro každou oblast materiální bilance, která ukazuje inventuru a změny v této inventuře, včetně příjmů a výdajů v dané oblasti materiálové bilance,
- postupy zajišťující podávání zpráv Agentuře v souladu s dohodou.

Záznamy národní evidence musí být uchovávány alespoň po dobu pěti let a musí obsahovat evidence veškerého jaderného materiálu podléhajícího zárukám (zvláště pro uran, plutonium a thorium) a také operační údaje všech zařízení, obsahujících takový jaderný materiál.

Záruky podle dohody typu 153 se nevztahují na materiál během těžby nebo zpracování rudy (na rozdíl od pozdějšího dodatkového protokolu). Pokud je materiál obsahující uran nebo thorium, který nedosáhl stadia palivového cyklu, vyvážen do nejaderného státu nebo dovážen do smluvního státu, musí tento stát Agenturu informovat o množství, složení a destinaci pouze pokud tento materiál není vyvážen nebo dovážen specificky pro nejaderné účely. Zárukám podléhá pouze materiál, jehož složení a čistota je vhodná pro výrobu jaderného paliva, nebo obohacený materiál ve výrobě, nebo jakýkoli takový materiál importovaný do smluvního státu. Takto specifikovaná dohoda byla pro kontrolní činnost Agentury nedostačující, protože jí umožňovala kontrolu pouze přiznaného materiálu v určitém množství a nebylo možné provést inspekci v místech, odkud mohl být materiál neoprávněně přenesen a použit na zakázanou činnost. Tuto situaci vyřešilo až přijetí dodatkového protokolu, který umožňuje i inspekci v dolech a zařízeních na zpracování a obohacení materiálu.

V.1.3 Poskytování informací Agentuře

Smluvní stát musí Agentuře kromě výchozí zprávy o jaderném materiálu poskytnout také projektové údaje týkající se existujících zařízení. Tyto projektové údaje jsou Agentuře poskytovány nejen z důvodů identifikace zařízení a jaderného materiálu, který podléhá zárukám, ale jsou také nutné ke stanovení rozvrhu a postupů pro provádění fyzické kontroly a k výběru vhodné kombinace kontrolních technik. Agentura může vyslat do zařízení své inspekory k ověření poskytnutých projektových údajů. Pokud je jaderný materiál používán také mimo zařízení, musí smluvní stát poskytnout informace o uživateli jaderného materiálu, jeho umístění a popis použití a dále informace o užívaných postupech při evidenci a kontrole tohoto jaderného materiálu.

Dohody stanoví povinnost smluvního státu poskytovat Agentuře zprávy o jaderném materiálu podléhajícího zárukám. Zprávy musí být založeny na záznamech evidence a musí obsahovat evidenční zprávy a zvláštní zprávy. Výchozí zpráva musí být Agentuře doručena nejpozději do konce následujícího měsíce po měsíci, kdy dohoda vstoupí v platnost. Tato výchozí zpráva musí obsahovat: počáteční fyzickou inventuru, změny inventury, konečnou dokladovou inventuru, rozdíly odesílatele/příjemce, upravenou konečnou inventuru, konečnou fyzickou inventuru a nezapočitatelný materiál. Každá další evidenční zpráva musí obsahovat údaje o každé oblasti materiálové bilance, změny inventury (doplněné o informace o důvodech inventurních změn a popis operačních postupů, zejm. fyzickou kontrolu) a zprávy o materiálové bilanci založené na fyzické kontrole jaderného materiálu.

Zvláštní zprávy musí smluvní stát poskytnout v případě, že jakákoli neobvyklá skutečnost nebo okolnost vede stát k domněnce, že došlo ke ztrátě takového množství jaderného materiálu, které je stanoveno v dodatkových ujednáních, nebo pokud bylo umožněno odcizení jaderného materiálu.

V.1.5 Inspekce

Při své kontrolní činnosti má Agentura právo provádět inspekce, a to buď inspekce ad hoc, běžné nebo zvláštní. Mezi ad hoc inspekce se zahrnují počáteční inspekce, které MAAE provádí za účelem ověření informací obsažených ve výchozí zprávě státu o stavu jaderného materiálu a jaderných zařízení, a dále inspekce prováděných na základě informací o změnách, zejména k ověření změn situace, ke kterým došlo od doby podání výchozí zprávy a za účelem identifikace a ověření množství a složení jaderného materiálu vyváženého z, nebo dovezeného do smluvního státu. Agentura má také právo opakovaně provádět běžné inspekce za účelem ověření shody zpráv s evidenčními údaji, ověření umístění, totožnosti, množství a složení veškerého jaderného materiálu, který podléhá zárukové dohodě a ověření informací o možných důvodech nezapočitatelného materiálu, rozdílů odesílatelů/příjemců a nepřesností v dokladové inventuře. Speciální inspekce prověřuje informace poskytnuté Agentuře ve zvláštních zprávách, nebo je provedena pokud Agentura nepovažuje informace poskytnuté státem za dostačující k tomu, aby mohla plnit své povinnosti. Za speciální je inspekce považována tehdy, pokud je prováděna navíc k běžným inspekcím, nebo pokud vyžaduje doplňující přístup k informacím nebo lokalitám, nebo obojí.

Pro účely těchto kontrol musí být Agentuře umožněno kontrolovat evidenční záznamy, provádět nezávislá měření veškerého jaderného materiálu, podléhajícího zárukové dohodě, prověřovat funkčnost a kalibraci nástrojů a jiného měřicího a kontrolního zařízení, používat a využívat dozorovacích a kontejnmentových opatření a užívat jiné objektivní metody, které byly prokázány jako technicky proveditelné.

Dále musí být Agentuře umožněno:

- dohlížet, zda jsou vzorky pro evidenci materiálové bilance odebírány v souladu s postupy, které produkují reprezentativní vzorky, sledovat analýzu těchto vzorků a získávat duplikáty takových vzorků,
- dohlížet, zda je měření jaderného materiálu pro evidenci materiální bilance reprezentativní a sledovat kalibraci přístrojů a používaných zařízení,
- učinit se smluvním státem opatření, že pokud to bude potřeba, Agentura provede dodatečné měření a odebere dodatečné vzorky,
- užít vlastního zařízení pro nezávislá měření a dozor, případně zajistit instalaci takového zařízení,
- použít jejích pečeti a jiných identifikačních prostředků a prostředků prokazujících porušení kontejnmentu a
- učinit opatření k odeslání vzorků odebraných pro potřeby Agentury.

Záruková dohoda také upravuje přístup inspektorů do jaderných a jiných zařízení pro účely provedení inspekcí. Pro účely ověření výchozí zprávy smluvního státu o jaderném materiálu podléhajícímu zárukové dohodě musí stát umožnit inspektorům přístup do všech lokalit, ve kterých je podle výchozí zprávy či ad hoc inspekce přítomen jaderný materiál, stejně tak musí stát zajistit inspektorům přístup do zařízení, kde je uskladněn jaderný materiál při převodu z, nebo do smluvního státu. V případě běžných inspekcí mají inspektoři Agentury umožněn přístup pouze ke strategickým bodům specifikovaným v dodatkovém ujednání k této dohodě. Dále je stanovena možnost smluvního státu, v případě jakýchkoli neobvyklých okolností, rozšířit omezení přístupu Agentury. Stát ale musí učinit jen taková opatření, aby Agentura byla schopna naplňovat zárukovou odpovědnost.

Zvláštní inspekce jsou možné pouze po předběžných konzultacích se smluvním státem. Pokud se na zvláštní inspekci nedohodnou, mohou věc předložit k rozhodnutí Radě guvernérů,

nebo arbitrážnímu tribunálu, případně může Rada inspekci nařídit podle čl. 18 jako naléhavé a neodkladné opatření.

Počet, intenzita a trvání běžných inspekcí musí být omezen na minimum tak, aby Agentura mohla účinně uplatňovat zárukové postupy a optimálně a hospodárně využívat inspekční zdroje. Četnost inspekcí je rozdělena podle obsahu nebo ročního pohybu jaderného materiálu v jednom jaderném zařízení nebo místě mimo toto zařízení. Pokud obsah nebo roční pohyb nepřesahuje pět efektivních kilogramů jaderného materiálu v zařízení, bude Agentura provádět pouze jednu kontrolu ročně. (Efektivní kilogram označuje speciální jednotku pro zárukování jaderného materiálu, jedná se např. o jeden kilogram plutonia, pro uran s obohacením 1 % je to hmotnost v kg násobená druhou mocninou jeho obohacení atd.).¹³ Pro zařízení s vyšším obsahem jaderného materiálu nesmí být inspekce intenzivnější než je nutné a postačující pro udržení kontinuity znalosti toku a inventury jaderného materiálu, např. v reaktorech a zapečetěných skladech je roční maximum stanoveno na jednu šestinu člověko-roku inspekce pro každé takové zařízení. Termín člověko-rok znamená 300 člověko-dní inspekci, tzn. den, kdy má jeden inspektor přístup do zařízení po dobu celkově nejvýše osmi hodin (Safeguard glossary). Kritéria pro stanovení skutečného počtu, intenzity a délky inspekci zahrnují zejména formu jaderného materiálu (materiál v hromadné formě nebo v oddělených položkách, jeho chemické složení, dostupnost), účinnost státního systému evidence a kontroly, charakteristiky jaderného palivového cyklu (zejména počet a typy zařízení obsahujících jaderný materiál podléhající zárukám), mezinárodní vzájemnou závislost (rozsah v jakém je jaderný materiál zasílán do, nebo přijímán z jiných států) a technický rozvoj v oblasti záruk. Pokud stát považuje počet a intenzitu inspekci určitého zařízení za nepřiměřené, následují konzultace mezi Agenturou a smluvním státem.

Podle zárukové dohody musí Agentura stát upozornit na připravovanou inspekci před příjezdem inspektorů do zařízení, v případě ad hoc inspekci alespoň 24 hodin předem, v případě zvláštních inspekci co nejdříve po ukončení konzultaci mezi Agenturou a státem (oznámení inspekci je obvykle součástí výsledku konzultaci) a v případě běžných inspekci zpravidla týden předem. V určitých případech (zařízení podle čl. 80.b) je možné oznámení pouze 24 hodin před provedením inspekce. Agentura má vyhrazené právo provést jako dodatečné opatření část inspekci v zařízeních, která obsahují více jak pět efektivních kilogramů jaderného materiálu, bez

¹³ čl. 98 zárukové dohody, definice

předchozího oznámení v souladu s principem náhodného odběru vzorků. Navíc musí Agentura, kdykoli to bude možné, seznamovat stát s celkovým programem oznámených a neoznámených inspekci s předpokládaným časovým obdobím, kdy inspekce proběhne. Při provádění neoznámených inspekci musí Agentura vynaložit veškeré úsilí na minimalizaci jakýchkoli praktických potíží pro smluvní stát. Stejně tak stát musí vynaložit úsilí na to, aby inspektorům usnadnil jejich činnost.

S prováděním inspekci souvisí problematika designace inspektorů. Přijímající stát musí do 30 dnů souhlasit s návrhem na jmenování inspektorů, který předkládá generální ředitel Agentury. Pro provádění ad hoc inspekci jsou inspektoři jmenováni do 30 dnů po vstupu zárukové dohody v platnost, případně jsou jmenováni dočasně do doby, než budou jmenováni inspektoři stálí. Dohoda stanoví povinnost smluvního státu udělit nebo obnovit víza v nejkratším možném termínu pro každého z inspektorů dezinovaných pro daný stát. Ne vždy se ale Agentura setkává se vstřícným postojem orgánů přijímajícího státu. Zvláště v problémových státech jako Írán je udělování víz inspektorům provázeno velkými problémy. Víza buď neudělí vůbec, nebo na kratší dobu než je požadováno a méně osobám, případně inspektory odmítnou vpustit na své území (KLDR od r. 2003).

Po provedení inspekci musí Agentura informovat stát o jejich výsledku a také o závěrech, které vyvodila ze své kontrolní činnosti. Zejména musí Agentura stát informovat o kontrole každé oblasti materiálové bilance, a to co nejdříve po provedení fyzické inventury a jejím ověření Agenturou.

V.1.6 Mezinárodní převod jaderného materiálu

Jakýkoli vývoz jaderného materiálu, který podléhá zárukové dohodě, v množství, které přesahuje jeden efektivní kilogram (i v několika jednotlivých menších zásilkách do jednoho státu), musí být oznámen Agentuře alespoň dva týdny před tím, než má být jaderný materiál připraven k přepravě. Toto oznámení musí obsahovat identifikaci a pokud je to možné, také předpokládané množství a složení přepravovaného jaderného materiálu, oblast materiálové bilance, ze které materiál pochází, stát určení, data a určení místa, kde je materiál připravován k přepravě, předpokládané datum odeslání a přivezení jaderného materiálu a také místo převzetí odpovědnosti přijímajícím státem a předpokládané datum dosažení tohoto místa. Důvodem tohoto včasného oznámení je umožnění identifikace a kontroly množství a složení jaderného

materiálu před tím, než je tento materiál vyvezen ze smluvního státu. Zároveň může Agentura, pokud si to bude přát ona nebo smluvní stát, umístit pečetě na jaderný materiál, který bude připraven na odeslání. Nicméně, vývoz jaderného materiálu nesmí být Agenturou žádným způsobem zdržován. Pokud jaderný materiál nebude v přijímajícím státě podléhat zárukám, vyvážející stát učiní opatření, aby Agentura do tří měsíců od doby, kdy přijímající stát převzal odpovědnost za tento materiál, obdržela potvrzení přijímajícího státu o převodu jaderného materiálu.

Podobný proces je zakotven pro dovoz jaderného materiálu do smluvního státu. Tento stát musí Agenturu informovat o předpokládaném převodu jaderného materiálu v množství vyšším jak jeden efektivní kilogram, nebo jestliže má být ve třech měsících přijato od stejného státu několik zásilek dohromady převyšujících množství jednoho efektivního kilogramu jaderného materiálu podléhajícího zárukám.

O mezinárodních převodech jaderného materiálu musí být státem vypracována zvláštní zpráva v případě, že jakákoli neobvyklá událost nebo okolnost vyvolají u smluvního státu domněnku, že při mezinárodním převodu došlo nebo mohlo dojít ke ztrátě jaderného materiálu, včetně výskytu významného zpoždění v průběhu tohoto převodu.

V.1.7 Porušování zárukových dohod

Zárukovou dohodu tohoto typu uzavírá Mezinárodní agentura pro atomovou energii se smluvními státy NPT. Do listopadu 2005 vstoupila v platnost záruková dohoda tohoto typu mezi MAAE a 148 státy světa.

Přestože jsou zárukové dohody podepsány se 148 státy, existují státy, které se danými pravidly neřídí. Příkladem je Islámská republika Írán, která je stranou zárukové dohody od r. 1974, vedla tajný jaderný program, který byl podle jejich informací zaměřen pouze na stavbu vlastní jaderné elektrárny. Írán Agentuře záměrně neposkytoval informace o dovozu uranu v letech 1991 a 1993 a o jeho následném zpracování a obohacování, informace o třech jaderných zařízeních na obohacování jaderného materiálu, ani projektové informace o zařízeních na zpracování jaderného materiálu a na ukládání radioaktivního odpadu. V roce 2004 poskytl Írán dodatečné informace a umožnil jejich ověření inspektory Agentury. Přesto se doposud nepodařilo zjistit, odkud jaderný materiál dovezený do Íránu pochází.

V prosinci 2003 Írán podepsal Dodatkový protokol k Zárukové dohodě uzavřené v r. 1974. Přestože ještě nebyl ratifikován, Írán se považuje tímto protokolem vázán. Na základě těchto dohod umožnil inspektorům Agentury přístup nejen k jaderným zařízením a jadernému materiálu, ale také k jiným místům, podle jejich požadavků, a také povolil odběr vzorků ze životního prostředí k ověření neexistence tajného jaderného programu. Do listopadu 2004 se podařilo potvrdit, že žádný deklarovaný jaderný materiál a zařízení nebylo zneužito k nepovoleným účelům, ale nepodařilo se dokázat, že neexistují tajná zařízení a materiál určený na výrobu jaderné zbraně.

V roce 2004 došlo také k dohodě o ukončení procesu obohacování uranu a veškerý materiál byl zaevidován a uzavřen plombami Agentury. Stejně tak bylo uzavřeno i zařízení na jeho zpracování. 1. srpna 2005 Írán oznámil, že obnovuje svůj program na obohacování jaderného materiálu a odstranil agenturní plomby jak ze skladu materiálu, tak ze zařízení a uvedl ho do provozu. To vyvolalo velké zděšení mezi představiteli Agentury i států. Od té doby probíhají s Íránem jednání o zastavení tohoto provozu a poskytnutí již obohaceného materiálu určeného k mírovému využití v jaderné elektrárně bez hrozby možného zneužití takového materiálu pro vojenské účely.

V.2 Zárukové dohody se státy, které nejsou stranou Smlouvy NPT

S některými státy MAAE uzavřela dohodu, která není komplexní úpravou záruk, ale jedná se o úpravu speciální. Takováto specifická dohoda umožňuje Agentuře pouze omezenou kontrolní činnost tím, že přesně stanoví jaderný materiál, specifický nejaderný materiál a zařízení, která podléhají kontrole. Na základě těchto dohod Agentura dohlíží na to, že tento jaderný materiál a ostatní specifické materiály nebudou použity k vojenským účelům. V současné době jsou takové specifické dohody uzavřeny se třemi státy: Indií, Izraelem a Pákistánem (INFCIRC/66), tzn. jadernými státy, které nejsou stranou Smlouvy NPT. Izrael pravděpodobně vlastní jaderné zbraně, ale nikdy tuto domněnku oficiálně nepotvrdil.

V těchto státech Mezinárodní agentura pro atomovou energii uplatňuje záruky na jaderný materiál v několika případech:

- stát uzavřel s Agenturou projektovou dohodu, podle které materiál, služby, vybavení, zařízení a informace jsou dodávány Agenturou a podléhají zárukám,

- stát je stranou dvou- nebo vícestranné smlouvy podle které materiál, služby, vybavení, zařízení nebo informace jsou mu dodány nebo jinak převedeny a všechny strany dohody požádaly Agenturu o uplatňování záruk, nebo Agentura uzavřela se státem zárukovou dohodu, anebo
- Agentura byla státem požádána o uplatňování záruk na některé jaderné činnosti v jurisdikci tohoto státu a Agentura pro takový případ se státem uzavřela příslušnou zárukovou dohodu.

Smluvní stát se podle této dohody zavazuje, že všechna zařízení a jaderný materiál, který podle této dohody podléhá zárukám (výčet zařízení a materiálů je přiložen k této dohodě), bude používán pouze pro mírové účely a nebude zneužit pro výrobu jaderných zbraní, jaderného výbušného zařízení nebo pro jiné vojenské účely. Smluvní stát má stejně jako nejaderný stát povinnost předat Agentuře výchozí zprávu o zařízeních a jaderném materiálu podléhajících zárukám, oznámit jaderné a chemické složení materiálu, formu a množství, datum přivezení tohoto materiálu, zpracování a užití a další relevantní informace. Dále musí Agenturu informovat o jakémkoli jaderném materiálu vyrobeném, zpracovaném nebo užitém a Agentura má možnost si tyto informace ověřit během inspekcí, má také povinnost informovat o jakékoli ztrátě materiálu, jeho vývozu nebo převodu do zařízení, které nepodléhá zárukové dohodě. Agentura má právo ověřit plán tohoto zařízení, aby mohla potvrdit, že nebudou porušeny cíle této dohody. Samotný převod jaderného materiálu se může uskutečnit až poté, co Agentura potvrdí, že učinila opatření k uplatnění záruk. Na druhou stranu má smluvní stát právo, po předchozím upozornění, odebrat jaderný materiál, který podléhá zárukám a převést ho na jiné účely. Tento jaderný materiál nahradí jiným, který bude zárukám podléhat.

Ochranná opatření budou ukončena v případě, že jaderný materiál bude odebrán a převeden na jiné účely, převeden do zařízení, které nepodléhá zárukovým opatřením, nebo odeslán do jiného státu, anebo pokud Agentura potvrdí, že jaderný materiál byl spotřebován nebo rozředěn takovým způsobem, který neumožní jeho opětovné užití.

Úprava vynětí jaderného materiálu ze zárukového systému je širší než v zárukových dohodách podle INFCIRC/153. Na žádost státu je možné vyjmout nejen jaderný materiál ve stanoveném množství (např. 1 kg plutonia), ale i jaderný materiál užívaný v reaktorech (např. plutonium vyprodukované palivovým systémem reaktoru, pokud nepřesahuje množství 100 g plutonia za rok). Je možné také na rozdíl od zárukové dohody typu 153 pozastavit uplatňování

zárukových opatření na určité stanovené množství materiálu (1 kg plutonia atd.), nebo na materiál, který bude dočasně (nejdéle 6 měsíců) vyměněn za jiný, zárukovaný materiál.

Kontrolní činnost inspektorů podle zárukové dohody typu 66 a 153 se liší v nemožnosti provést neohlášenou ad hoc inspekci. Provádějí se pouze běžné nebo zvláštní inspekce, dohoda zároveň stanovuje maximální počet inspekci za jeden rok i počet zpráv, které Agentura vypracuje a předá státu. Kontejnment a dozor probíhají na stejných principech jako v ostatních smluvních státech ve všech zařízeních, která obsahují, vyrábějí, zpracovávají nebo užívají jaderný materiál. Části těchto zařízení, kde se jaderný materiál nevyskytuje, ale zárukové dohodě nepodléhají (stát takové oblasti zařízení musí Agentuře nahlásit).

Ostatní ustanovení o dezignaci inspektorů, financování činností a urovnávání sporů jsou shodná se zárukovými dohodami typu 153, liší se pouze v možnosti vypovědět smlouvu po vzájemné dohodě.

V.3 Dohody s jadernými státy

Jiným typem Dohody o uplatňování záruk jsou dohody s pěti jadernými státy (USA, Velká Británie, Francie, Ruská Federace a Čína). Tyto státy s Agenturou uzavřely Dohodu o uplatňování záruk pouze na základě dobrovolnosti. Kontrolní činnost Agentury se v tomto případě týká pouze civilních jaderných zařízení, buď všech, nebo podle výběru smluvního státu. Ostatní zařízení jsou ze systému záruk vyňata z důvodů národní bezpečnosti. Jaderné státy mají povinnost poskytnout Agentuře seznam zařízení nebo jeho částí, ve kterých se zárukovaný materiál vyskytuje, ale má právo kdykoli z tohoto seznamu některé zařízení nebo jaderný materiál vymazat z důvodů národní bezpečnosti poté, co o tom informuje Agenturu.

Úprava aplikace záruk, typů inspekci (ad hoc, běžné a speciální), poskytování informací Agentuře a jmenování inspektorů je shodná s úpravou v Dohodě typu 153. Záruky na jaderný materiál končí rozhodnutím Agentury o jeho spotřebování nebo rozředění takovým způsobem, že nebude možné ho použít k účelům, kterým má uplatňování záruk předejít. Dále je možné ukončit záruky na materiál vyvážený z jaderného státu, případně na materiál používaný na nevojenské účely (výroba keramiky apod.), stejně jako v klasických zárukových dohodách.

Zárukovou dohodu s jaderným státem je možné po konzultacích a vyjádřeném souhlasu obou stran změnit a na rozdíl od zárukové dohody typu 153 je možné ji také vypovědět, a to oznámením předaným Agentuře 6 měsíců předem.

V.4 Dodatkový protokol

Zárukový systém Agentury spočíval po dobu třiceti let na nezávislém ověřování prohlášení států o stavu jaderného materiálu a jeho mírových jaderných aktivitách. Agentura v tomto procesu mohla pouze ověřovat, zda je prohlášení státu správné (tzn. že typ a množství jaderného materiálu odpovídá oznámenému množství) a úplné (veškerý jaderný materiál státu byl oznámen). Do 90. let 20. století se veškeré záruky zaměřovaly zejména na správnost prohlášení, které zkoumaly pouze deklarované množství materiálu. Poté, co byl objeven Irácký tajný jaderný program, se záruky zaměřily také na možnost prověření úplnosti deklarovaného jaderného materiálu tak, aby se vyloučila možnost utajované činnosti státu, zejména činností spojených s vojenským využitím jaderné energie.

Po skončení války v Perském zálivu v r. 1991 se objevily informace o možném iráckém tajném jaderném programu. Po mnoha problémech a překážkách, které inspektorům kladli iráckí představitelé, se po čtyřech letech podařilo dokončit vyšetřování. Inspektoři zjistili, že Irák vedl tajný program po několik let (možná až 10)¹⁴ a snažil se sestavit jadernou zbraň. Veškerá zařízení, která za tím účelem vystavěl, byla rozebrána, materiál zabaven a byla učiněna i další opatření, která měla zabránit, aby se neopakovalo porušení Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Irák byl smluvní stranou od r. 1969) a zárukové dohody (účinné od února 1972).

V této situaci bylo nutné rozšířit pravomoci MAAE tak, aby mohla kontrolovat nejen deklarovanou činnost státu, ale případně odhalit tajnou činnost, která by vedla k zakázaným vojenským cílům. V r. 1997 Rada guvernérů schválila Dodatkový protokol,¹⁵ který má doplnit dohodu o uplatňování záruk a který rozšiřuje oprávnění Agentury v její kontrolní činnosti (např. vstup i do jiných zařízení, než která byla označena jako strategická místa, na která se vztahují záruky, umožnění vstupu do jakéhokoli místa lokality, kde dochází ke zpracování jaderného materiálu, ale i do zařízení vyřazeného z provozu) a začalo vyjednávání jeho podpisu se státy, které s MAAE uzavřely zárukovou dohodu. Do prosince 2005 vstoupilo v platnost pouze 70 dodatkových protokolů k zárukovým dohodám¹⁶.

¹⁴ Fischer: History of the International Atomic Energy Agency: the first forty years, The Agency, 1997, str. 284

¹⁵ Model Protocol Additional to the Agreements Between States and the International Atomic Energy Agency for the Application of Safeguards, The Agency, Information Circular 540, September 1997

¹⁶ viz příloha

V.4.1 Rozsah informací poskytovaných Agentuře

Dodatkový protokol upravuje širší rozsah informací poskytovaných Agentuře státem, než informace poskytované podle zárukové dohody. Jedná se o podrobné informace o všech jaderných zařízeních a místech mimo jaderná zařízení, včetně podrobných map a popisů. Podle zárukové dohody státy poskytovaly pouze velice obecné informace o místech, kde docházelo ke zpracování či užívání jaderného materiálu. Nyní musí stát ve své zprávě Agentuře poskytnout všeobecný popis a informace specifikující umístění kdekoli prováděných výzkumných a vývojových činností vztahujících se k jadernému palivovému cyklu, které nezahrnují nakládání s jaderným materiálem, a které jsou financovány, výslovně schvalovány nebo kontrolovány anebo prováděny jménem smluvního státu, dále informace o provozních činnostech v jaderných zařízeních a v místech mimo jaderná zařízení, ve kterých je jaderný materiál běžně používán, popis každé budovy v každé lokalitě, včetně jejího určení a také informace o umístění, provozním statutu a přibližné roční výrobní kapacitě uranových dolů a závodů na uranový a thoriový koncentrát. Informace o jaderném materiálu zahrnují jak informace o výchozím materiálu, který nedosáhl složení a čistoty vhodné pro výrobu paliva, na území smluvního státu, určeného k vývozu či dovozu, informace o množství, použití a umístění jaderného materiálu vyjmutého ze záruk podle článku 37 zárukové dohody a informace o umístění nebo dalším zpracování radioaktivního odpadu. Dále musí stát informovat o vývozu nebo dovozu specifikovaného zařízení a nejaderného materiálu uvedeného v příloze II protokolu (zejména reaktory a jeho komponenty) a také musí poskytnout všeobecné plány pro nadcházející období deseti let vztahující se k vývoji jaderného palivového cyklu. Stát má dále vyvinout veškeré úsilí, aby poskytl Agentuře i další informace, zejména o provádění soukromých (nejsou financovány ani kontrolovány státem) výzkumných a vývojových činnostech vztahujících se k jadernému palivovému cyklu, které nezahrnují nakládání s jaderným materiálem nebo které se vztahují k obohacování nebo přepracování radioaktivního odpadu, včetně popisu činností a totožnosti osob, které tyto činnosti provádějí.

V.4.2 Doplnkový přístup

Nejdůležitější částí protokolu, který rozšiřuje pravomoci Agentury, je tzv. doplnkový přístup. Zavazuje smluvní stát poskytnout Agentuře přístup ke:

- každému místu v lokalitě,

- každému místu, specifikovanému v čl. 2.a.(V)-(VIII), tzn. do uranových dolů a závodů na uranový a thoriový koncentrát, místu, kde se používá výchozí materiál, k místu, kde se nachází jaderný materiál vyňatý ze zárukového systému a k místům, kde se nachází radioaktivní odpad,
- každému jadernému zařízení vyřazenému z provozu nebo místu mimo jaderná zařízení, kde byl jaderný materiál běžně používán,
- místu, kde jsou prováděny výzkumné či vývojové činnosti,
- místu, kde se nachází dovezený jaderný materiál ze třetího státu,
- a také místu, kde jsou prováděny soukromé výzkumné a vývojové činnosti.

Dále se stát zavazuje poskytnout Agentuře přístup k jakémukoli místu specifikovanému Agenturou za účelem uskutečnění odběru vzorků ze životního prostředí a to i k jinému místu, než je specifikováno v protokolu. Současně je státu dána možnost nabídnout přístup i k dalším místům, nebo požádat Agenturu o provedení ověřovací činnosti v konkrétním místě či lokalitě.

Agentura má zaručený přístup k těmto místům s cílem ujistit se o nepřítomnosti nedeklarovaného jaderného materiálu a činností, pro vyřešení nejasností souvisejících se správností a úplností informací, nebo také proto, aby mohla potvrdit prohlášení státu o vyřazení jaderného zařízení nebo místa mimo jaderné zařízení, ve kterém byl jaderný materiál běžně používán, z provozu. Rozdíl oproti zárukové dohodě je také v tom, že oznámení o přístupu v rámci inspekce bude Agentura předávat s minimálním předstihem 24 hodin, v určitých případech s předstihem pouze 2 hodiny, ale za výjimečných okolností může být toto oznámení předáno i ve lhůtě kratší jak 2 hodiny.

Činnosti, které mohou inspektoři Agentury provádět v rámci svých kontrolních pravomocí, jsou zejména vizuální pozorování, počítání položek jaderného materiálu, kontrola záznamů vztahujících se k množství, původu a rozmístění materiálu, odběr vzorků ze životního prostředí, použití zařízení detekujících a měřících radiaci, uplatnění pečeti a jiných identifikačních a ochranných zařízení a další objektivní opatření, která byla prokázána jako technicky proveditelná a jejichž použití bylo dohodnuto a schváleno Radou a konzultacemi se smluvním státem. Agentura má povinnost stát informovat o činnostech, které provedla podle protokolu při ověřování, o výsledcích činností týkajících se jakýchkoli nejasností nebo nesrovnalostí a jednou ročně musí stát informovat o závěrech, které učinila na základě těchto svých činností.

Na rozdíl od zárukové Dohody se Dodatkový protokol zabývá i ochranou komunikačních systémů, smluvní stát musí zajistit a chránit inspektorům Agentury možnost volné komunikace s ústředím Agentury, včetně přenosu dat vyprodukovaných kontejnmentovými nebo dozorovacími nebo měřicími zařízeními Agentury. Přenos takových informací musí zohledňovat potřebu chránit citlivé soukromé, obchodní nebo projektové údaje. Zároveň se Agentura zavazuje chránit před vyzrazením důvěrné informace, obchodní, technologická nebo průmyslová tajemství, se kterými se seznámí během své činnosti.

V.5 Kontrolní cíle

Klasická činnost Agentury v rámci uplatňování záruk spočívá v ověření aktivit v zařízeních a na místech mimo tato zařízení (location outside facilities), ve kterých stát přiznal přítomnost jaderného materiálu. Tato ověření probíhají v souladu s pravomocemi stanovenými jednotlivými druhy dohod mezi státy a Agenturou. Hlavním cílem těchto kontrol je prověření správnosti prohlášení státu o zásobách a pohybu jaderného materiálu, ověření, že žádné zařízení, vybavení nebo nejaderný materiál není jakýmkoli způsobem využíván k vojenským účelům a potvrzení, že žádné z deklarovaných zařízení není zneužíváno k produkci nepřiznaného jaderného materiálu a tím zamezení šíření jaderných zbraní nebo materiálu mezi nejaderné státy či teroristické skupiny.

Kontrolní činnost Agentury se zakládá jak na pravomocích udělených Dohodami o uplatňování záruk, tak na doplňkových pravomocích udělených Agentuře Dodatkovými protokoly k zárukovým dohodám. Jednotlivé kroky kontroly jsou zaměřeny zejména na schopnost inspektorů Agentury odhalit nedeklarovanou produkci nebo oddělování přímo použitelného materiálu (jaderný materiál použitelný k výrobě zbraní bez potřeby dále jej přeměňovat nebo obohacovat). Obsahují nejen vyhodnocení výročních zpráv států a dobrovolných oznámení, ale i samotné fyzické kontroly inspektorů ve vybraných zařízeních s, nebo bez předchozího upozornění, včetně takových procesů, jako je tzv. swipe sampling (vzorky přítomných materiálů jsou získávány otěrem na čistý nosič a laboratoří MAAE vyhodnoceny).¹⁷

Hlavním cílem dohod o uplatňování záruk je poskytnutí věrohodného ujištění o tom, že ve státě nedochází ke zneužití kontrolovaného materiálu a že veškerý jaderný materiál je státem

¹⁷ IAEA Safeguards Glossary, The Agency, 2001, str. 59

deklarován. K tomu dochází případným včasným odhalením zneužití významného množství jaderného materiálu (significant amount – takové množství jaderného materiálu, ze kterého je možné vyrobit výbušné jaderné zařízení),¹⁸ které by bylo určeno pro výrobu jaderné zbraně, nebo pro jiný neznámý účel, a také detekcí nedeklarované produkce nebo separace materiálu v jednotlivých zařízeních, ve kterých se pracuje s určeným materiálem.

Tyto cíle se vztahují na komplexní zárukové dohody spolu s dodatkovými protokoly. Dohody uzavřené podle vzoru INFCIRC/66, tzn. dohody s Indií, Israelem a Pakistánem a také dohody uzavřené na základě dobrovolnosti s pěti jadernými státy pouze stanoví, na které lokality a na který deklarovaný jaderný materiál se kontrolní činnost vztahuje. Agentura sleduje pouze tyto lokality a kontroluje, že jaderný materiál používaný v těchto lokalitách a zařízeních nebude zneužit pro výrobu jaderných zbraní nebo pro jiný vojenský účel.

V.6 Informační zdroje

Aby byla Agentura schopna dostát svým úkolům, tzn. odhalit nepřesnosti v evidenci jaderného materiálu nebo nepřiznané zásoby jaderného materiálu či nepřiznaná jaderná zařízení, musí mít dostatek výchozích informací. Při své kontrolní činnosti Agentura využívá množství informací, které získává z různých zdrojů. Mezi hlavní zdroje patří informace poskytované smluvními státy na základě zárukových dohod a dodatkových protokolů nebo poskytované dobrovolně, tzn. výchozí zpráva při podpisu zárukové dohody, dále projektové informace, evidence jaderného materiálu, předběžná sdělení o převozu jaderného materiálu apod. Podle dodatkových protokolů jsou poskytovány informace o výzkumných a vývojových činnostech vztahujících se k jadernému palivovému cyklu, využití a obsah budov v místě jaderného zařízení a místa mimo tato zařízení, umístění uranových dolů, informace o jaderném materiálu vyňatém ze zárukových dohod, umístění skladů vyhořelého paliva a informace o vývozu specifického zařízení a nejaderného materiálu.

Dalším pramenem informací, které Agentura využívá jsou informace Agentury získané předešlou kontrolní činností, tzn. zprávy o inspekcích, výsledky měření a odběru vzorků ze životního prostředí, informace o doplňkovém přístupu podle dodatkových protokolů, výsledky konzultací mezi Agenturou a státem o vzniklých nesrovnalostech apod., a také informace z databází Agentury, např. databáze jaderné bezpečnosti, jaderného odpadu atd.

¹⁸ IAEA Safeguards Glossary, The Agency, 2001, str. 19

Agentura využívá také informace z veřejných zdrojů, obecně se jedná o informace přístupné veřejnosti, tzn. odborná literatura, oficiální informace, informace zveřejněné sdruženími, obchodními organizacemi, zpravodajstvím a získané využitím komerčních satelitů, nebo také informace třetích stran.

V.7 Zárukové techniky a vybavení¹⁹

V.7.1 Nedestruktivní metody

Hlavním prostředkem kontrolní činnosti inspektorů Agentury je kontrola evidence jaderného materiálu. K tomu používají tzv. non-destructive measures, tzn. metody nedestruktivní, které nezasahují do jaderného materiálu. Inspektoři tedy počítají, měří a kontrolují jaderný materiál a porovnávají výsledky této činnosti s evidencí jaderného materiálu a zařízení vedené státem. Mezi základní nedestruktivní metody patří měření gamma paprsků, které vyzařuje jaderný materiál.

V.7.2 Destruktivní metody

V případě nepřesností a rozdílů použijí destructive measures, destruktivní analýzu, tzn. odebírají vzorky a provádějí měření v laboratořích, které vede ke zjištění, zda nebylo s jaderným materiálem nakládáno v rozporu s uzavřenou zárukovou dohodou. Destruktivní analýza se užívá v těch případech, kdy je třeba ověřit, že nedošlo k dlouhotrvavajícímu zneužívání zárukového jaderného materiálu, k ověření správné kalibrace ověřovacích přístrojů, k potvrzení správného měření v kontrolovaném místě a k pravidelným kontrolám měřících systémů provozovatele zařízení. Tato analýza zahrnuje odběr vzorků a jejich odeslání do laboratoře MAAE, kde dojde k jejich analýze a vyhodnocení výsledků rozboru.

V.7.3 Dohled – pečetě a kamerové systémy

Techniky kontejnmentu a dohledu jsou uplatňovány jako doplňkové metody k metodám kontroly evidence jaderného materiálu. Dvěma základními kategoriemi dohledu jsou optická pozorování a systémy pečetí a plomb. Optická pozorování zahrnují kamerové systémy, které jsou uplatňovány zejména v uzavřených skladech, např. ve skladech vyhořelého jaderného paliva. Agentura využívá hlavně bezobslužná monitorovací zařízení, která musí fungovat po dobu

¹⁹ Safeguards Techniques and Equipment, The Agency, 2003

několika měsíců i let. Některá tato zařízení automaticky přenášejí obraz do ústředí Agentury nebo do regionálních zastoupení. Od r. 2003 začaly být kamerové systémy používané Agenturou vyměňovány za systémy digitální. Digitální kamerové systémy mají větší možnosti využití, nejen co se týče objemu zpracovávaných a uchovávaných dat, ale také možnosti ověření pravosti dat, zašifrování dat před odesláním nebo rozeznání změn ve sledovaném prostředí. Agentura provozuje v současné době více než 400 kamerových systémů ve více než 170 státech na celém světě.

Pečetě a plomby jsou uplatňovány na různých materiálech, dokumentaci nebo jednotlivých důležitých předmětech. Stejně zaplombovány jsou i monitorovací zařízení Agentury. Díky těmto plombám mají inspektoři přehled, zda bylo se zapečetěným materiálem neoprávněně nakládáno. Pečetě zároveň slouží k identifikaci uzavřených kontejnerů, ale nelze je použít jako fyzickou ochranu materiálu před zneužitím. Agentura používá několik druhů pečetí, které jsou určeny pro různá použití. Single-use seals, tedy pečetě pouze na jedno použití (při kontrole dojde k jejich zničení), jsou buď metalické nebo adhezní. Metalické pečetě jsou užívány k zapečetění kontejnerů, které obsahují materiál nebo dokumentaci nebo k zabezpečení vybavení Agentury. Tyto pečetě jsou zpravidla každý rok vyměňovány a jsou identifikovány v ústředí Agentury. Adhezní pečetě jsou poškozeny při každé manipulaci, takže inspektoři okamžitě zjistí neoprávněnou manipulaci se zapečetěným kontejnerem. Tyto pečetě jsou určeny pouze pro krátkodobé použití (do 24 hodin).

Plomby ověřitelné in situ jsou plomby, jejichž neporušenost je možné ověřit na místě použití. Mezinárodní agentura pro atomovou energii používá tři druhy těchto in situ plomb: z optických vláken, ultrazvukové a elektronické. Ultrazvukové plomby jsou užívány zejména k zaplombování předmětů pod hladinou, např. kontejnerů s vyhořelým palivem. Elektronické plomby začínají být využívány ve větším množství vzhledem k jejich nižším výrobním nákladům, vysoké spolehlivosti a dlouhé době použitelnosti. Elektronické plomby zaznamenávají čas, datum a délku přerušení elektronické smyčky a tato data jsou ukládána do paměti k pozdějšímu přezkoumání. Stejně tak je zaznamenáno jakékoli narušení ochranné schránky plomby. Operační doba je až dva roky.

Kombinací nedestruktivních metod a konteinmentu jsou bezobslužný (unattended) a dálkový (remote) monitoring jaderných zařízení. Monitoringem se v rámci kontroly rozumí pozorování a sběr relevantních dat. Bezobslužný monitoring zahrnuje nepřetržité sledování

činností v jaderném zařízení po dobu celého roku. Tyto senzory na důležitých místech jaderných zařízení zaznamenávají údaje o množství radiace pro kontrolu toku jaderného materiálu procházejícího důležitými stadii zpracování. Mezi největší výhody takového monitoringu patří zejména efektivnější nepřetržitá kontrola, omezení inspekcí, omezení vystavení radiaci jak inspektorů, tak zaměstnanců jaderného zařízení, ale také menší rušení provozu takového zařízení.

Dálkovým monitorovacím systémem je systém kamer a senzorů, který odesílá data do ústředí Agentury nebo do regionální kanceláře. Tento systém je výhodnější nejen finančně (omezení inspekcí), ale také díky možnosti okamžitě reagovat na změny (dochází k okamžitému vyhodnocení údajů, které naznačují možnost selhání sledovaných systémů jaderného zařízení a následnému doporučení a provedení patřičných opatření provozovatelem jaderného zařízení).

Všechna data, která Agentura získává z bezobslužných nebo dálkových monitorovacích systému musí být řádně zabezpečena, aby se zabránilo jejich zneužití nepovolanou osobou, ale také aby se státu zaručila ochrana důvěrných informací tak, jak to požaduje uzavřená dohoda. V závislosti na typu informací, délce přenosu a jeho způsobu (ISDL, dial-up, satelit) a také stupni ohrožení dat dochází před odesláním dat ze systému k jejich zhuštění a zakódování.

V.7.4 Odebírání vzorků

Relativně novou doplňkovou kontrolní metodou je odebírání vzorků ze životního prostředí, která přispívá k potvrzení absence nedeklarovaného jaderného materiálu a činností. Jedná se o odebírání vzorků v jaderném zařízení a jeho okolí a jejich rozbor v laboratoři Agentury, které mohou odhalit dřívější nebo současné neoprávněné nakládání s jaderným materiálem. Inspektoři odebírají takzvané swipe samples, tzn. vzorky získávají stíráním povrchu různých částí zařízení čistým nosičem, který poté odešlou do laboratoře na analýzu.

V.8 Kontrola lokalit a zařízení

Přístup ke kontrole jaderného zařízení je založen na analýze všech technicky proveditelných zneužití zařízení v rozporu s uzavřenou dohodou o uplatňování záruk. Taková analýza předpokládá, že jaderné zařízení (deklarované nebo nedeklarované) ve státě existuje. Tento předpoklad je založen zejména na takových okolnostech, jako je prověření projektových plánů zařízení, přístup k jadernému materiálu a také na měření a analytických metodách

Agentury. Analýza také předpokládá možnost tajné produkce nebo dělení a následné přemístění přímo použitelného materiálu z lokality.

Účelem inspekcí je tedy:

- ověření aktivit v jednotlivých zařízeních podle jednotlivých druhů zárukových dohod a
- ověření aktivit v celém státě, tzn. pohyb jaderného materiálu, jeho využití a skladování, prověření všech aktivit, které se s takovým materiálem spojují, jde tedy o ověření celého jaderného programu smluvního státu.

Ověření aktivit v jednotlivých zařízeních se skládá ze dvou komponent, a to z prověření množství a prověření časového rozvrhu aktivit. Pro ověření množství je nutné provést takové kontroly, aby mohli inspektoři dojít k závěru, že nebylo zneužito významné množství jaderného materiálu (1 SQ, significant quantity – množství postačující pro výrobu jaderné zbraně, nebo jiného jaderného výbušného zařízení, jedná se např. o 8 kg Pu, což je dost velké množství, na výrobu tzv. „špinavé bomby“ v rámci radiologického terorismu, zpravidla postačí množství menší)²⁰ a že nebyl vyroben nebo převeden žádný nedeklarovaný přímo použitelný materiál. Časová složka kontrol se vztahuje k pravidelným činnostem nutným k ověření, že nedošlo k žádnému náhlému výkyvu v produkci během kalendářního roku.

Podle všech typů dohod o zárukách jejich uplatňování obsahuje zajištění informací státem (deklarace) a ověření a zhodnocení informací Agenturou. Pokud stát nemá vedle dohody o zárukách v platnosti také dodatkový protokol, jeho deklarace obsahují zejména informace o evidenci jaderného materiálu a informace o jednotlivých zařízeních. Agentura se v tomto případě zaměří na ověření těchto deklarací. Hodnotí výsledky svých ověřovacích činností a všechny další dostupné informace o jaderném programu daného státu a všech souvisejících činností s cílem dojít k závěru o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu. Poté, co vstoupí v účinnost dodatkový protokol pro daný smluvní stát, musí tento stát poskytovat mnohem větší množství informací o svých jaderných a souvisejících činnostech. Agentura se v tomto případě zaměřuje také na ověření neexistence nedeklarovaného jaderného materiálu a činností, případně na vyřešení všech otázek nebo rozporuplných informací poskytnutých tímto státem. Takové hodnocení poskytuje Agentuře možnost závěru jak o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu, tak o neexistenci nedeklarovaného jaderného materiálu a činností ve státě.

²⁰ IAEA Safeguards Glossary, The Agency, 2001, str. 19

V.9 Kontrola jaderného materiálu

Kontrola jaderného materiálu je založena na principu evidence jaderného materiálu doplněného fyzickou kontrolou a dozorem. Evidenční záznamy, inventář a jeho změny jsou vedeny pracovníkem každého jaderného zařízení a místa mimo toto zařízení. Tyto záznamy Agentuře každoročně poskytuje každý smluvní stát za účelem jejich prověření. Úroveň kontrolních činností, které budou v jaderném zařízení nebo lokalitě mimo takové zařízení provedeny k ověření poskytnutých deklarácí, závisí na typu uzavřené zárukové dohody, případně dodatkového protokolu.

Kontrolní činnosti jsou prováděny s ohledem na původní inventurní deklaráce poskytnuté smluvním státem. Jakmile nabyde účinnosti záruková dohoda mezi státem a Agenturou, stanoví čl. 62 této Dohody povinnost státu poskytnout Agentuře úvodní zprávu o veškerém jaderném materiálu, podléhajícího zárukové dohodě (INFCIRC/153). Tuto úvodní zprávu musí Agentura ověřit, a podle ní zavede pro smluvní stát inventurní účet jaderného materiálu, který doplňuje po celou dobu trvání dohody podle každoročních deklarácí a provedených kontrol. Agentura je povinná ověřit jak správnost, tak úplnost původní inventurní deklaráce a potvrdit přítomnost veškerého deklarovaného materiálu a zároveň vyloučit přítomnost nedeklarovaného jaderného materiálu. Pokud nemá smluvní stát v platnosti také dodatkový protokol, jsou ověřovací možnosti Agentury značně limitovány.

Činnost inspektorů při ověřování jaderného materiálu zahrnuje mimo jiné:

- přezkoumání evidenčních záznamů zařízení/místa mimo zařízení (LOF) a srovnání těchto záznamů se záznamy poskytnutými státem,
- aplikace kontainmentu a dozoru,
- ověření inventáře jaderného materiálu, v případě některých typů dohod také ověření nejaderného materiálu a vybavení,
- ověření pohybu jaderného materiálu v zařízení/LOF nebo mezi těmito zařízeními/LOF,
- potvrzení nepřítomnosti nedeklarované produkce nebo separace přímo použitelného materiálu v reaktorech, v místech, kde se provádí obohacování nebo přepracování jaderného materiálu nebo v místech s horkými komorami.

Agentura může také po dohodě se státem vyslat inspektory k prozkoumání projektových údajů přímo v jaderných zařízeních, nebo mimo tato zařízení.

Pokud se v průběhu inspekci objeví nějaké nesrovnalosti či odlišnosti, pokusí se je Agentura vyřešit. Může se jednat o doplňující kontroly nebo konzultace se smluvním státem. Pokud nejsou rozpory vyřešeny následnými akcemi, zhodnotí Sekretariát Agentury veškeré informace o smluvním státu s cílem doporučit nápravnou akci.

Nedokonalost úpravy zárukových dohod a nemožnost Agentury podle této úpravy zjistit skutečný stav jaderných činností států je možné dokumentovat na případech Egypta, Jižní Koreje a Libye. Všechny tři státy mají uzavřenou Zárukovou dohodu a poskytovaly Agentuře každoroční povinné zprávy o svém jaderném zařízení a materiálu, ale v loňském roce přiznaly, že Agentuře nepředaly komplexní informace o svém jaderném programu. Egypt, který uzavřel Zárukovou dohodu v r. 1982, prováděl v tajných laboratořích v letech 1990-2003 ozařování uranu a thoria a jejich následné rozpuštění.²¹ Korejská republika po podepsání Dodatkového protokolu v r. 2004 přiznala, že v prvotní deklaraci po podepsání Zárukové dohody nepřiznala veškerá jaderná zařízení a že často prováděla pokusy s obohacováním uranu.²² Třetím státem je Libye. V r. 2003 informovala Agenturu o svém dlouhodobém tajném jaderném programu, který byl během roku 2004 zrušen a veškerý materiál a dokumenty získané ze zahraničních zdrojů odevzdány. V březnu 2004 Libye podepsala Dodatkový protokol a podřídila se pravomocem Agentury.²³ U všech těchto států jsou prováděny dodatečné inspekce, které zatím potvrzují, že veškeré tajné jaderné programy byly opuštěny.

Rozdílné možnosti existují, pokud je mezi Agenturou a smluvním státem v platnosti také Dodatkový protokol, pak může Agentura žádat doplňkový přístup z některého z těchto důvodů:

- potvrzení neexistence nedeklarovaného jaderného materiálu a činností v místě zařízení nebo v místě mimo jaderné zařízení, v uranových dolech nebo jiných zařízeních uvedených v čl. 2 Dodatkového protokolu,
- k vyřešení otázky vztahující se ke správnosti a úplnosti poskytnutých informací podle čl. 2 Dodatkového protokolu, nebo k vyřešení nesrovnalostí v těchto informacích,
- potvrzení statutu jaderného zařízení vyřazeného z provozu nebo místa mimo jaderná zařízení, ve kterém byl jaderný materiál běžně používán.

Doplňkový přístup k ověření jaderného zařízení vyřazeného z provozu, nebo místa mimo jaderné zařízení je založen na oznámení státu o vyřazení takového zařízení z provozu. Dokud toto

²¹ The Safeguard Statement for 2004, The Agency, str. 9

²² The Safeguard Statement for 2004, The Agency, str. 9

²³ The Safeguard Statement for 2004, The Agency, str. 8

vyřazení Agentura nepotvrdí, jsou tato zařízení a místa mimo zařízení považována za uzavřená a jsou předmětem běžné kontroly podle Zárukové dohody.

Činnosti, které inspektoři provádějí během doplňkového přístupu mohou zahrnovat prověření evidence, pozorování, odebrání vzorků ze životního prostředí, použití detektorů radiace a uplatnění pečeti a jiných identifikačních a ochranných zařízení. Mohou být použita i jiná opatření, pokud by bylo jejich použití schváleno Radou guvernérů.

V.10 Hodnocení státních záruk

Hodnocení informací o jaderném programu jednotlivých států je součástí procesu ověřování záruk o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu, příp. o neexistenci nedeklarovaného jaderného materiálu a aktivit daného státu. Zhodnocení informací o každém smluvním státě je podkladem pro zprávu, že nedošlo k žádnému zneužití deklarovaného jaderného materiálu, která je každoročně sestavována a zveřejněna ve Zprávě o uplatňování záruk. Pro smluvní strany s účinným dodatkovým protokolem jsou uplatňována přísnější kritéria, která jsou také každoročně zveřejňována ve Zprávě.

Hodnocení je provedeno pro každý stát, který uzavřel Zárukovou dohodu. Výsledky jsou pravidelně zaznamenávány v interním dokumentu - State evaluation report - v hodnotící zprávě. Pro smluvní stát, který uzavřel zárukovou dohodu bez dodatkového protokolu, obsahuje tato zpráva pouze výsledek kontroly správnosti a úplnosti deklarace. Pokud je účinný také dodatkový protokol a stát poskytl Agentuře informace požadované podle čl. 2 protokolu, obsahuje hodnotící zpráva jak výsledky kontroly o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu, tak o neexistenci nedeklarovaného jaderného materiálu a aktivit. Tam, kde je to nutné, obsahuje zpráva také doporučení dalších aktivit nutných k objasnění informací poskytnutých státem nebo k vyřešení otázek nebo rozporů v rámci konzultací či v rámci doplňkového přístupu. Tato hodnotící zpráva je každoročně aktualizována.

Hodnocení záruk probíhá ve dvou stupních.²⁴ Ve vyšším stupni všechny hodnotící zprávy podléhají přezkumu Komise pro přezkum informací, aby se zajistilo důsledné a úplné hodnocení, a také to, že výsledkům hodnocení bude věnována odpovídající pozornost. Tato komise také dohlíží na první zprávu o činnosti státu po podepsání zárukové dohody. Subkomise v prvním stupni dohlíží na všechny hodnotící zprávy, aktualizuje údaje a předává svá doporučení Komisi,

²⁴ The Safeguards System of the IAEA, The Agency

kteří předsedá zástupce generálního ředitele pro záruky. Obě komise také přezkoumávají používanou metodologii, směrnice a informační zdroje a navrhuji změny, které by vedly ke zlepšení hodnotícího systému s ohledem na zkušenosti, technický pokrok a změněné požadavky.

V.11 Hodnocení výsledků uplatňování záruk

Sekretariát Agentury hodnotí výsledky uplatňování záruk s cílem vyvodit závěry, které jsou každoročně předloženy Radě guvernérů ve Zprávě o uplatňování záruk.²⁵ O každém státu, který má uzavřenou dohodu o zárukách spolu s dodatkovým protokolem a pokud byla dokončena každoroční kontrola, je ve zprávě uveden tento závěr: „veškerý jaderný materiál na území státu, pod jeho jurisdikcí nebo kontrolou byl zařazen do systému záruk a je používán v mírových jaderných aktivitách, nebo byl jinak adekvátně objasněn.“ Pokud kontrola nebyla dokončena, pro státy pouze se zárukovou dohodou, speciální zárukovou dohodou a pro jaderné státy může Sekretariát vydat závěr pouze o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu: „jaderný materiál, na který se vztahují záruky je používán v mírových jaderných aktivitách, nebo byl jinak adekvátně objasněn.“

Závěr týkající se nezneužití deklarovaného jaderného materiálu je vyvozen pro každý stát se zárukovou dohodou jednotlivě. Takový závěr se také týká neexistence nedeklarované produkce nebo separace přímo použitelného materiálu v reaktorech, v místech, kde se provádí obohacování nebo přepracování jaderného materiálu nebo v místech s horkými komorami.

Při tomto rozhodování Sekretariát posuzuje kvantitativní nálezy při verifikaci jaderného materiálu a do jaké míry bylo vyřešeno prověření množství a prověření časového rozvrhu aktivit při jednotlivých inspekcích. V okamžiku, kdy jsou všechna relevantní kritéria prověřena a všechny nesrovnalosti týkající se 1 SQ (significant quantity – množství potřebné k výrobě jaderné zbraně nebo jaderného výbušného zařízení) vyřešeny, jsou množství i časová složka považovány za splněné. Pokud některá z požadovaných kontrolních aktivit nebyla ukončena pro kteroukoli složku, tento komponent je považován za nesplněný, nebo jen částečně splněný. Nesplnění nebo částečné splnění samo o sobě není považováno za zneužití deklarovaného jaderného materiálu, nebo nedeklarované produkce či separace přímo použitelného materiálu v deklarovaném jaderném zařízení. V takovém případě Sekretariát prověří hodnocení jaderného

²⁵ The Safeguard Statement for 2004

zařízení a potvrdí výsledek a poté rozsáhle prověří příčiny selhání a doporučí nápravnou akci. To může znamenat také diskuse se státními úřady.

Sekretariát poté zhodnotí veškeré kvalitativní informace přístupné Agentuře, nejen o deklarovaném jaderném zařízení, ale o smluvním státu jako celku. Tyto obsahují projektové informace jednotlivých jaderných zařízení, informace o jejich činnosti a operacích, a také veškeré informace o státním jaderném programu a činnostech souvisejících s jaderným materiálem. Sekretariát hodnotí všechny kvalitativní informace spolu s kvantitativními výsledky uplatňování záruk, s cílem zjistit, jestli je zde určitý náznak zneužití jaderného materiálu podléhajícího zárukové dohodě, zneužití jaderného zařízení nebo nedeklarovaná produkce či separace přímo použitelného materiálu v deklarovaných zařízeních. Pokud zde není žádný takový náznak, je pro daný rok přijatý závěr, že jaderný materiál a ostatní předměty podléhající zárukám byly ve státě použity k mírovým jaderným aktivitám nebo jiným způsobem doloženy.

V případě států s komplexní zárukovou dohodou a dodatkovým protokolem musí Sekretariát přijmout závěr o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu a neexistenci nedeklarovaného jaderného materiálu pro stát jako celek. V tomto případě se neposuzuje pouze výsledek kontroly jaderného materiálu podle zárukové dohody, ale posuzují se výsledky širšího hodnocení a kontrolních činností podle dodatkového protokolu.

Oba závěry, tzn. o nezneužití deklarovaného jaderného materiálu a absence nedeklarovaného jaderného materiálu a činností dávají konečný závěr pro daný rok o tom, že na veškerý jaderný materiál byly uplatněny záruky a je využíván pouze k mírovým jaderným aktivitám, nebo byl jiným způsobem doložen.

Takové komplexní hodnocení státního jaderného programu se každoročně opakuje. Výsledky dřívějšího hodnocení se upravují podle nově získaných informací, včetně aktualizovaných deklarácí podle čl. 2 dodatkového protokolu a výsledků inspekcí, doplňkového přístupu nebo informací z jiných zdrojů. Toto nepřerušované hodnocení tvoří základ pro to, aby Sekretariát mohl každoročně dospět k názoru, že v daném státě veškerý jaderný materiál podléhá zárukám a je využíván k mírovým jaderným aktivitám, nebo jiným způsobem doložen.

VI. ZHODNOCENÍ KONTROLNÍ ČINNOSTI MEZINÁRODNÍ AGENTURY PRO ATOMOVOU ENERGIÍ

VI.1 Dosažené výsledky

Většina států světa si uvědomuje nebezpečí jaderné energie mimo kontrolu odpovědných osob a orgánů. Pokud by došlo k použití jaderné zbraně ve válečném konfliktu, nebo jejímu zneužití při teroristickém útoku, došlo by nejen ke krizi politické, ale také k velké humanitární a ekologické katastrofě. Proto byla Mezinárodní agentura pro atomovou energii pověřena mezinárodním společenstvím zabránit zneužití jaderných zařízení a jaderného materiálu pro nedovolené vojenské účely. Aby tento úkol mohla Agentura plnit, zavázaly se jednotlivé státy uzavřít zárukové dohody a zpřístupnit zástupcům Agentury svá jaderná zařízení k provádění kontrolní činnosti. Státy se zavázaly poskytovat informace o svých jaderných programech (včetně citlivých informací), umožnit vstup zástupcům Agentury na svá území a umožnit jim vstup do jaderných zařízení k ověření získaných informací. Jde jak o ověřování nezneužití zárukovaného jaderného materiálu k nedovoleným vojenským účelům, tak o ověření neexistence nepřiznaného materiálu či zařízení v daném státě. V době zvýšeného počtu vojenských konfliktů a rozšiřujících se teroristických hnutí a útoků je třeba zabránit získání jaderných zbraní a materiálů těmito polovojenskými organizacemi, které by neváhaly zbraně použít.

Na základě zmocnění ve Smlouvě o nešíření jaderných zbraní a Stanov Mezinárodní agentury pro atomovou energii uzavřela Agentura do listopadu 2005 zárukové dohody se 169 státy. Do listopadu 2005 nabylo účinnosti 147 zárukových dohod a 69 dodatkových protokolů, včetně dohod s jadernými státy a státy, které nejsou stranou NPT. Na základě těchto smluv Agentura provedla v r. 2004 2302 inspekce. Celkově bylo zkontrolováno 164000 tun jaderného materiálu v 598 jaderných zařízeních a míst mimo tato zařízení (The Safeguard Statement for 2004). Ve všech státech, kde bylo možné provést kontrolní činnost, bylo možné dospět k závěru, že veškerý jaderný materiál, který podléhá zárukám, je využíván pouze pro mírovou jadernou činnost.²⁶

²⁶ Annual Report for 2004, The Agency, July 2005

VI.2 Nedostatky úpravy

Přes veškerou snahu o zajištění účinné kontroly jaderného materiálu a jaderných zbraní, činnost Agentury není a ani nemůže být dokonalá. Je to dáno nejen tím, že mnoho zemí ještě neratifikovalo, případně vůbec neuzavřelo zárukové dohody a dodatkový protokol, ale také nedostatky samotných dohod. Mezi takové nedostatky patří omezení počtu a četnosti inspekcí, provádění inspekcí tak, aby nebyly rušivé a nevměšovaly se do činnosti státu, ale také stanovení „významného množství jaderného materiálu“, jehož zneužití či ztráta má být inspekci odhaleno. Za významné množství jaderného materiálu (significant quantity) je od 60. let považováno 8 kg plutonia nebo 25 kg vysoce obohaceného uranu. V současné době postačí k výrobě jaderné zbraně pouhé 3-4 kg takového materiálu a k výrobě „špinavé bomby“ množství ještě menší.

Největším nedostatkem v činnosti Agentury ale zůstává v podstatě neexistence opatření, kterými by Agentura mohla donutit státy k plnění smluvních povinností. Pokud během kontrolní činnosti dojdou inspektoři k závěru, že je třeba ověřit údaje či informace o možném zneužití jaderného materiálu k vojenským účelům, navrhnou provedení zvláštní inspekce. Jestliže stát tuto inspekci odmítne, předkládá Generální ředitel věc Radě guvernérů, která stát vyzve, aby určité doporučené kroky bez odkladu provedl. Pokud tak stát neučiní a nadále porušuje své závazky, postupuje Rada guvernérů podle čl. XII Stanov. Rada má možnost předložit zprávu všem členům Agentury, Radě bezpečnosti a Valnému shromáždění OSN a dále může omezit nebo pozastavit pomoc poskytovanou smluvnímu státu Agenturou nebo jiným státem, nebo tento stát zbavit výkonu členských práv a výsad. Zásadní roli v těchto případech má tedy Rada bezpečnosti, která rozhoduje o případných sankcích proti rušiteli podle čl. 39 Charty OSN.

Jestliže Rada bezpečnosti určí, že porušením smluvních povinností státu došlo k ohrožení míru a bezpečnosti, rozhodne o opatřeních podle čl. 40 nebo čl. 41. Může tedy doporučit hospodářské sankce, nebo rozhodne o použití vojenské síly. Hospodářská sankční opatření, přestože byla zavedena z jiného důvodu, byla úspěšná v případě Lybie, která se v 2002 vzdala svého tajného jaderného programu, podepsala dodatkový protokol a umožnila provedení inspekci na svém území. Tyto pravomoci uplatňuje Rada bezpečnosti i podle mezinárodních odzbrojovacích dohod (podle dohody CWC a v budoucnu i dohody CTBT), které kromě možnosti pozastavení členských práv a výsad umožňují i další sankční opatření, a to společné opatření smluvních států přijaté na základě doporučení Konference.

VI.3 Zhodnocení činnosti

Na příkladech uvedených v této práci je patrné, že uzavření kompletní zárukové dohody a dodatkového protokolu nemůže zabránit státu v utajování údajů, materiálu nebo zařízení. Většinou států byl sice dosažen konsenzus o nutnosti verifikační činnosti, ale chybí větší donucovací pravomoci kontrolních orgánů. Pokud stát usoudí, že sestavení jaderné bomby je nutností pro ochranu jeho suverenity, má vždy možnost odstoupit od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní a ukončit spolupráci s Agenturou. Ani Rada bezpečnosti nemůže tento stát ke spolupráci donutit.

V souvislosti s neustále rostoucí hrozbou terorismu ve světě by měly všechny státy zvážit nutnost urychleného uzavření zárukové dohody a dodatkového protokolu a tím poskytnutí MAAE větších pravomocí v oblasti kontroly nakládání s jaderným materiálem. To sice znamená větší omezení výkonu suverenity jednotlivých států, je to však menší daň než kompletní zničení planety v důsledku ať už záměrného teroristického útoku, nebo nepředvídaného neodborného nakládání s jaderným materiálem.

Jediným a konečným řešením problematiky jaderného nebezpečí by bylo uzavření komplexní odzbrojovací smlouvy a likvidace všech jaderných zbraní. Přestože Agentura nemá pravomoc kontrolovat jaderné zbraně nebo nutit státy k uzavření komplexní odzbrojovací smlouvy, daří se jí významně přispívat k nešíření jaderného materiálu ve světě a bránit tak jeho zneužití pro vojenské účely. Význam Mezinárodní agentury pro atomovou energii a jejího ředitele Dr. El Baradeie pro světovou bezpečnost byl v letošním roce oceněn udělením Nobelovy ceny za mír.

Příloha:

Přehled stavu uzavřených Dohod o uplatňování záruk a Dodatkových protokolů k 13. prosinci 2005:²⁷

SAFEGUARDS CURRENT STATUS

Status with regard to the conclusion of safeguards agreements
and additional protocols *a, b*
(as of 13 December 2005)

State	SQP ^c	Status of Safeguards Agreement(s)	INFCIRC	Additional Protocol Status
Afghanistan	X	In force: 20 February 1978	257	In force: 19 July 2005
Albania <i>d</i>		In force: 28 November 2002	359/M d.1	Signed: 2 December 2004
Algeria		In force: 7 January 1997	531	Approved: 14 Sep 2004
Andorra	X	Signed 9 January 2001		Signed 9 January 2001
<i>Angola</i>				
Antigua and Barbuda <i>e</i>	X	In force: 9 September 1996	528	
Argentina <i>f</i>		In force: 4 March 1994	435/M d.1	
Armenia		In force: 5 May 1994	455	In force: 28 June 2004
Australia		In force: 10 July 1974	217	In force: 12 Dec 1997
Austria <i>g</i>		Accession: 31 July 1996	193	In force: 30 April 2004
Azerbaijan	X	In force: 29 April 1999	580	In force: 29 Nov 2000
Bahamas <i>e</i>	X	In force: 12 September 1997	544	
<i>Bahrain</i>				
Bangladesh		In force: 11 June 1982	301	In force: 30 March 2001
Barbados <i>e</i>	X	In force: 14 August 1996	527	
Belarus		In force: 2 August 1995	495	Signed: 15 Nov 2005
Belgium		In force: 21 February 1977	193	In force: 30 April 2004
Belize <i>e</i>	X	In force: 21 January 1997	532	
Benin	X	Signed 7 June 2005		Signed 7 June 2005
Bhutan	X	In force: 24 October 1989	371	
Bolivia <i>e</i>	X	In force: 6 February 1995	465	
Bosnia and Herzegovina <i>h</i>		In force: 28 December 1973	204	
Botswana		Approved 20 September 2005		Approved 20 Sep 2005
Brazil <i>i</i>		In force: 4 March 1994	435	
<i>Brunei</i>				
Darussalam	X	In force: 4 November 1987	365	
Bulgaria		In force: 29 February 1972	178	In force: 10 October 2000
Burkina Faso	X	In force: 17 April 2003	618	In force: 17 April 2003
<i>Burundi</i>				
Cambodia	X	In force: 17 December 1999	586	
Cameroon	X	In force: 17 December 2004	641	Signed: 16 Dec 2004

²⁷ Materiál Mezinárodní agentury pro atomovou energii, www.iaea.org

State	SQP ^c	Status of Safeguards Agreement(s)	INFCIRC	Additional Protocol Status
Canada		In force: 21 February 1972	164	In force: 8 Sept 2000
Cape Verde	X	Signed 28 June 2005		Signed 28 June 2005
<i>Central African Republic</i>				
<i>Chad</i>				
Chile ^j		In force: 5 April 1995	476	In force: 3 Nov 2003
China		In force: 18 September 1989	369*	In force: 28 March 2002
Colombia ^j		In force: 22 December 1982	306	Signed: 11 May 2005
Comoros	X	Signed 13 December 2005		Signed 13 Dec 2005
<i>Congo, Republic of the</i>				
Costa Rica ^e	X	In force: 22 November 1979	278	Signed: 12 Dec 2001
Côte d'Ivoire		In force: 8 September 1983	309	
Croatia	X	In force: 19 January 1995	463	In force: 6 July 2000
Cuba		In force 3 June 2004	633	In force: 3 June 2004
Cyprus	X	In force: 26 January 1973	189	In force: 19 February 2003
Czech Republic ^k		In force: 11 September 1997	541	In force: 1 July 2002
Dem cratic People's Republic of Korea		In force: 10 April 1992	403	
Democratic Republic of the Congo		In force: 9 November 1972	183	In force: 9 April 2003
Denmark ⁱ		In force: 21 February 1977	193	In force 30 April 2004
<i>Djibouti</i>				
Dominica ^m	X	In force: 3 May 1996	513	
Dominican Republic ^e	X	In force: 11 October 1973	201	
Ecuador ^e	X	In force: 10 March 1975	231	In force: 24 October 2001
Egypt		In force: 30 June 1982	302	
El Salvador ^e	X	In force: 22 April 1975	232	In force: 24 May 2004
Equatorial Guinea	X	Approved 13 June 1986		
<i>Eritrea</i>				
Estonia		In force: 24 N ember 1997	193	In force: 1 December 2005
Ethiopia	X	In force: 2 December 1977	261	
Fiji	X	In force: 22 March 1973	192	Approved: 16 June 2005
Finland ⁿ		Accession: 1 October 1995	193	In force: 30 April 2004
France		In force: 12 September 1981	290*	In force: 30 April 2004
		Signed: 26 September 2000		
Gabon	X	Signed 3 Decem er 1979		Signed 8 June 2005
Gambia	X	In force: 8 August 1978	277	
Georgia		In force: 3 June 2003	617	In force: 3 June 2003
Germany ^p		In force: 21 February 1977	193	In force: 30 April 2004
Ghana		In force: 17 February 1975	226	In force: 11 June 2004
Greece ^q		Accessi n: 17 December 1981	193	In force: 30 April 2004
Grenada ^e	X	In force: 23 July 1996	525	
Guatemala ^e	X	In force: 1 February 1982	299	Signed: 14 Dec 2001
<i>Guinea</i>				
<i>Guinea-Bissau</i>				
Guyana ^e	X	In force: 23 May 1997	543	
Haiti ^e	X	Signed 6 January 1975		Signed 10 July 2002
Holy See	X	In force: 1 August 1972	187	In force: 24 Sep 1998
Honduras ^e	X	In force: 18 April 1975	235	Signed: 7 July 2005

State	SQP ^c	Status of Safeguards Agreement(s)	INFCIRC	Additional Protocol Status
Hungary		In force: 30 March 1972	174	In force: 4 April 2000
Iceland	X	In force: 16 October 1974	215	In force: 12 Sep 2003
India		In force: 30 September 1971	211	
		In force: 17 November 1977	260	
		In force: 27 September 1988	360	
		In force: 11 October 1989	374	
		In force: 1 March 1994	433	
Indonesia		In force: 14 July 1980	283	In force: 29 Sep 1999
Iran, Islamic Republic of		In force: 15 May 1974	214	Signed: 18 Dec 2003
Iraq		In force: 29 February 1972	172	
Ireland		In force: 21 February 1977	193	In force: 30 April 2004
Israel		In force: 4 April 1975	249/Add.1	
Italy		In force: 21 February 1977	193	In force: 30 April 2004
Jamaica ^e		In force: 6 November 1978	265	In force: 19 March 2003
Japan		In force: 2 December 1977	255	In force: 16 Dec 1999
Jordan	X	In force: 21 February 1978	258	In force: 28 July 1998
Kazakhstan		In force: 11 August 1995	504	Signed: 6 February 2004
<i>Kenya</i>				
Kiribati	X	In force: 19 December 1990	390	Signed: 09 Nov 2004
Korea, Republic of		In force: 14 November 1975	236	In force: 19 February 2004
Kuwait	X	In force: 7 March 2002	607	In force: 2 June 2003
Kyrgyzstan	X	In force: 3 February 2004	629	
Lao Peoples Democratic Republic	X	In force: 5 April 2001	599	
Latvia		In force: 21 December 1993	434	In force: 12 July 2001
Lebanon	X	In force: 5 March 1973	191	
Lesotho	X	In force: 12 June 1973	199	
<i>Liberia</i>				
Libyan Arab Jamahiriya		In force: 8 July 1980	282	Signed: 10 March 2004
Liechtenstein		In force: 4 October 1979	275	Approved: 16 June 2005
Lithuania		In force: 15 October 1992	413	In force: 5 July 2000
Luxembourg		In force: 21 February 1977	193	In force: 30 April 2004
Madagascar	X	In force: 14 June 1973	200	In force: 18 Sep 2003
Malawi	X	In force: 3 August 1992	409	
Malaysia		In force: 29 February 1972	182	Signed: 22 Nov 2005
Maldives	X	In force: 2 October 1977	253	
Mali	X	In force: 12 September 2002	615	In force: 12 Sep 2002
Malta	X	In force: 13 November 1990	387	In force: 12 July 2005
Marshall Islands		In force: 3 May 2005	653	In force: 3 May 2005
Mauritania	X	Signed 2 June 2003		Signed 2 June 2003
Mauritius	X	In force: 31 January 1973	190	Signed: 9 December 2004
Mexico ^r		In force: 14 September 1973	197	Signed: 29 March 2004
<i>Micronesia, Federated States of</i>				
Monaco	X	In force: 13 June 1996	524	In force: 30 Sep 1999
Mongolia	X	In force: 5 September 1972	188	In force: 12 May 2003
Morocco	X	In force: 18 February 1975	228	Signed: 22 Sep 2004
<i>Mozambique</i>				
Myanmar	X	In force: 20 April 1995	477	

State	SQP ^c	Status of Safeguards Agreement(s)	INFCIRC	Additional Protocol Status	
Namibia	X	In force: 15 April 1998	551	Signed: 22 March 2000	
Nauru	X	In force: 13 April 1984	317		
Nepal	X	In force: 22 June 1972	186		
Netherlands		In force: 5 June 1975	229		
		In force: 21 February 1977	193		
New Zealand	X	In force: 29 February 1972	185		In force: 30 April 2004
Nicaragua ^e	X	In force: 29 December 1976	246		In force: 24 Sep 1998
Niger		In force: 16 February 2005			In force: 18 February 2005
Nigeria		In force: 29 February 1988	358		Signed: 11 June 2004
Norway		In force: 1 March 1972	177		Signed: 20 Sep 2001
Oman	X	Signed 28 June 2001		In force: 16 May 2000	
Pakistan		In force: 5 March 1962	34		
		In force: 17 June 1968	116		
		In force: 17 October 1969	135		
		In force: 18 March 1976	239		
		In force: 2 March 1977	248		
		In force: 10 September 1991	393		
		In force: 24 February 1993	418		
Palau	X	In force: 13 May 2005	650	In force: 13 May 2005	
Panama ^j	X	In force: 23 March 1984	316	In force: 11 Dec 2001	
Papua New Guinea	X	In force: 13 October 1983	312		
Paraguay ^e	X	In force: 20 March 1979	279	In force: 15 Sep 2004	
Peru ^e		In force: 1 August 1979	273	In force: 23 July 2001	
Philippines		In force: 16 October 1974	216	Signed: 30 Sep 1997	
Poland		In force: 11 October 1972	179	In force: 5 May 2000	
Portugal ^s		Accession: 1 July 1986	193	In force: 30 April 2004	
<i>Qatar</i>					
Repu lic of Moldova	X	Signed 14 June 1996			
Romania		In force: 27 Oct ber 1972	180	In force: 7 July 2000	
Russian Federation		In force: 10 June 1985	327*	Signed: 22 March 2000	
<i>Rwanda</i>					
St. Kitts and Nevis ^m	X	In force: 7 May 1996	514		
St. Lucia ^m	X	In force: 2 February 1990	379		
St. Vincent and the Grenadines ^m	X	In force: 8 January 1992	400		
Samoa	X	In force: 22 January 1979	268		
San Marino	X	In force: 21 September 1998	575		
<i>São Tome and Principe</i>					
Saudi Arabia	X	Signed 16 June 2005			
Senegal	X	In force: 14 January 1980	276	Approved: 1 March 2005	
Serbia and Montenegro ^t		In force: 28 December 1973	204	Approved: 14 Sep 2004	
Seychelles	X	In force: 19 July 2004	635	In force: 13 October 2004	
Sierra Leone	X	Signed 10 November 1977			
Singapore	X	In force: 18 October 1977	259	Signed: 22 Sep 2005	
Slovakia ^u		In force: 3 March 1972	193	In force: 1 December 2005	
Slovenia		In force: 1 August 1997	538	In force: 22 August 2000	
Solomon Islands	X	In force: 17 June 1993	420		
<i>Somalia</i>					

State	SQP ^e	Status of Safeguards Agreement(s)	INFCIRC	Additional Protocol Status
South Africa		In force: 16 September 1991	394	In force: 13 Sep 2002
Spain		Accession: 5 April 1989	193	In force: 30 April 2004
Sri Lanka		In force: 6 August 1984	320	
Sudan	X	In force: 7 January 1977	245	
Suriname ^e	X	In force: 2 February 1979	269	
Swaziland	X	In force: 28 July 1975	227	
Sweden ^v		Accession: 1 June 1995	193	In force: 30 April 2004
Switzerland		In force: 6 September 1978	264	In force: 1 February 2005
Syrian Arab Republic		In force: 18 May 1992	407	
Tajikistan	X	In force: 14 December 2004	639	In force: 14 Dec 2004
Thailand		In force: 16 May 1974	241	Signed: 22 Sep 2005
The Former Yugoslav Rep. Of Macedonia	X	In force: 16 April 2002	610	Signed: 12 July 2005
<i>Timor-Leste</i>				
Togo	X	Signed 29 November 1990		Signed 26 Sep 2003
Tonga	X	In force: 18 November 1993	426	
Trinidad and Tobago ^e	X	In force: 4 November 1992	414	
Tunisia		In force: 13 March 1990	381	Signed: 24 May 2005
Turkey		In force: 1 September 1981	295	In force: 17 July 2001
Turkmenistan		Signed 17 May 2005		Signed 17 May 2005
Tuvalu	X	In force: 15 March 1991	391	
Uganda	X	Signed 14 June 2005		Signed 14 June 2005
Ukraine		In force: 22 January 1998	550	Signed: 15 August 2000
United Arab Emirates	X	In force: 6 October 2003	622	
United Kingdom		In force: 14 December 1972	175 ^w	
		In force: 14 August 1978	263*	In force: 30 April 2004
		Approved: 16 September 1992		
United Republic of Tanzania	X	In force: 7 February 2005	643	In force: 7 February 2005
United States of America		In force: 9 December 1980	288*	
		In force: 6 April 1989	366	Signed: 12 June 1998
Uruguay ^e		In force: 17 September 1976	157	In force: 30 April 2004
Uzbekistan		In force: 8 October 1994	508	In force: 21 Dec 1998
<i>Vanuatu</i>				
Venezuela ^e		In force: 11 March 1982	300	
Viet Nam		In force: 23 February 1990	376	
Yemen, Republic of	X	In force: 14 August 2002	614	
Zambia	X	In force: 22 September 1994	456	
Zimbabwe	X	In force: 26 June 1995	483	

States: States not party to the NPT whose safeguards agreements are of INFCIRC/66-type.

States: Non-nuclear-weapon States which are party to the NPT but have not brought into force a safeguards agreement pursuant to Article III of that Treaty.

*: Voluntary offer safeguards agreement for NPT nuclear-weapon States.

a This Annex does not aim at listing all safeguards agreements that the Agency has concluded. Not included are agreements whose application has been suspended in light of the application of safeguards pursuant to a comprehensive safeguards agreement. Unless otherwise indicated, the safeguards agreements referred to are comprehensive safeguards agreements concluded pursuant to the NPT.

b The Agency also applies safeguards in Taiwan, China under two agreements, INFCIRC/133 and INFCIRC/158, which came into force on 13 October 1969 and 6 December 1971, respectively.

c States with a legal obligation to conclude a comprehensive safeguards agreement, with nuclear material in quantities not exceeding the limits of paragraph 37 of INFCIRC/153 and no nuclear material in a facility, have the option to conclude a Small Quantity Protocol, thus holding in abeyance the implementation of most of the detailed provisions set out in Part II of a comprehensive safeguards agreement as long as these conditions continue to apply. This column contains countries whose SQPs have been approved by the Board and for whom, as far as the Secretariat is aware, these conditions continue to apply.

d Sui generis comprehensive safeguards agreement. On 28 November 2002, upon approval by the Board of Governors, an exchange of letters entered into force confirming that the safeguards agreement satisfies the requirement of Article III of the NPT.

e Safeguards agreement refers to both the Treaty of Tlatelolco and the NPT.

f Date refers to the safeguards agreement concluded between Argentina, Brazil, ABACC and the Agency. On 18 March 1997, upon approval by the Board of Governors, an exchange of letters entered into force between Argentina and the Agency confirming that the safeguards agreement satisfies the requirements of Article 13 of the Treaty of Tlatelolco and Article III of the NPT to conclude a safeguards agreement with the Agency.

g The application of safeguards in Austria under the NPT safeguards agreement INFCIRC/156, in force since 23 July 1972, was suspended on 31 July 1996, on which date the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency, to which Austria had acceded, entered into force for Austria.

h The NPT safeguards agreement concluded with the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (INFCIRC/204), which entered into force on 28 December 1973, continues to be applied in Bosnia and Herzegovina to the extent relevant to the territory of Bosnia and Herzegovina.

i Date refers to the safeguards agreement concluded between Argentina, Brazil, ABACC and the Agency. On 10 June 1997, upon approval by the Board of Governors, an exchange of letters entered into force between Brazil and the Agency confirming that the safeguards agreement satisfies the requirements of Article 13 of the Treaty of Tlatelolco. On 20 September 1999, upon approval by the Board of Governors, an exchange of letters entered into force confirming that the safeguards agreement also satisfies the requirements of Article III of the NPT.

j Date refers to a safeguards agreement pursuant to Article 13 of the Treaty of Tlatelolco. Upon approval by the Board of Governors an exchange of letters entered into force (for Chile on 9 September 1996; for Colombia on 13 June 2001; for Panama on 21 November 2003) confirming that the safeguards agreement satisfies the requirement of Article III of the NPT.

k The NPT safeguards agreement concluded with the Czechoslovak Socialist Republic (INFCIRC/173), which entered into force on 3 March 1972, continued to be applied in the Czech Republic to the extent relevant to the territory of the Czech Republic until 11 September 1997, on which date the NPT safeguards agreement concluded with the Czech Republic entered into force.

l The NPT safeguards agreement with Denmark (INFCIRC/176), in force since 1 March 1972, has been replaced by the agreement of 5 April 1973 between the non-nuclear-weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency (INFCIRC/193). Since 1 May 1974, that agreement also applies to the Faroe Islands. Upon Greenland's secession from EURATOM as of 31 January 1985, the agreement between the Agency and Denmark (INFCIRC/176) re-entered into force for Greenland.

- m** An exchange of letters has taken place between this State and the Agency confirming that the NPT safeguards agreement satisfies the obligations of the state under Article 13 of the Treaty of Tlatelolco.
- n** The application of safeguards in Finland under the NPT safeguards agreement INFCIRC/155, in force since 9 February 1972, was suspended on 1 October 1995, on which date the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear-weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency, to which Finland had acceded, entered into force for Finland.
- o** The safeguards agreement referred to is pursuant to Additional Protocol I to the Treaty of Tlatelolco.
- p** The NPT safeguards agreement of 7 March 1972 concluded with the German Democratic Republic (INFCIRC/181) is no longer in force with effect from 3 October 1990, on which date the German Democratic Republic acceded to the Federal Republic of Germany.
- q** The application of safeguards in Greece under the NPT safeguards agreement INFCIRC/166, provisionally in force since 1 March 1972, was suspended on 17 December 1981, on which date Greece acceded to the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear-weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency.
- r** The safeguards agreement referred to was concluded pursuant to both the Treaty of Tlatelolco and the NPT. The application of safeguards under an earlier safeguards agreement pursuant to the Treaty of Tlatelolco, which entered into force on 6 September 1968 (INFCIRC/118), was suspended as of 14 September 1973.
- s** The application of safeguards in Portugal under the NPT safeguards agreement INFCIRC/272, in force since 14 June 1979, was suspended on 1 July 1986, on which date Portugal acceded to the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear-weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency.
- t** The NPT safeguards agreement concluded with the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (INFCIRC/204), which entered into force on 28 December 1973, continues to be applied in Serbia and Montenegro (formerly the Federal Republic of Yugoslavia) to the extent relevant to the territory of Serbia and Montenegro.
- u** The application of safeguards in Slovakia under NPT safeguards agreement (INFCIRC 173) with the Czechoslovak Socialist Republic, which entered into force on 3 March 1972, was suspended on 1 December 2005, on which date Slovakia acceded the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear- weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency, to which Slovakia had acceded, entered into force for Slovakia.
- v** The application of safeguards in Sweden under the NPT safeguards agreement INFCIRC/234, in force since 14 April 1975, was suspended on 1 June 1995, on which date the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear-weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency, to which Sweden had acceded, entered into force for Sweden.
- w** Date refers to the INFCIRC/66-type safeguards agreement, concluded between the United Kingdom and the Agency, which remains in force.
- x** The application of safeguards in Estonia under the NPT safeguards agreement INFCIRC/547, in force since 24 November 1997, was suspended on 1 December 2005, on which date Estonia acceded to the agreement of 5 April 1973 (INFCIRC/193) between the non-nuclear-weapon States of EURATOM, EURATOM and the Agency, to which Estonia had acceded, entered into force for Estonia.

Seznam literatury:

1. **Potočný M., Ondřej J.:** Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část, C.H.Beck, Praha 2002
2. **Ondřej J.:** Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení, Karolinum, Praha 1999
3. **Potočný M., Ondřej J.:** Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodních organizací, Karolinum, Praha 1998
4. **Potočný M., Ondřej J.:** Obecné mezinárodní právo v dokumentech, C.H.Beck, Praha 2000
5. **Tůma M. a kol.:** Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu, Ústav strategických studií, Univerzita obrany, Brno 2004
6. **Sředa L.:** Šíření zbraní hromadného ničení – vážná hrozba 21. století, Ministerstvo vnitra, Praha 2003
7. **The Structure and Content of Agreements Between the Agency and States Required in Connection with the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons**, The Agency, Information Circular 153, 1972, www.iaea.org
8. **Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)**, The Agency: Publications, www.iaea.org
9. **Model Protocol Additional to the Agreements Between States and the IAEA for the Application of Safeguards**, The Agency, Information Circular 540, 1997, www.iaea.org
10. **Agreement with the Government of India**, The Agency, Information Circular 433, 1994, www.iaea.org
11. **The Text of the Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the European Atomic Energy Community and the Agency in Connection with the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons**, The Agency, Information Circular 263, 1978, www.iaea.org
12. **Fischer, D.:** History of the International Atomic Energy Agency: the first forty years, The Agency, 1997, www.iaea.org
13. **IAEA Safeguards Glossary**, The Agency, Vienna 2002, www.iaea.org
14. **Safeguard Techniques and Equipment**, rev. ed., The Agency, Vienna 2003, www.iaea.org

15. **Annual Report 2003**, The Agency, Vienna 2004, www.iaea.org
16. **Annual Report 2004**, The Agency, Vienna 2005, www.iaea.org
17. **Atoms for Peace Speech**, The Agency, In Focus, www.iaea.org
18. **In Focus: IAEA and DPRK, Fact Sheet on DPRK Nuclear Safeguards**, The Agency, www.iaea.org
19. **The Safeguard System of the International Atomic Energy Agency**, The Agency, Publications, www.iaea.org
20. www.ctbto.org
21. **The National Security Strategy of the United States of America**, September 2002, www.whitehouse.gov
22. **Vaynman, J.:** Nonproliferation turns 60, Carnegie Endowment for International Peace, 2005, www.carnegieendowment.org
23. **Cooper M.H.:** Nuclear Proliferation and Terrorism, The CQ Researcher, April 2004, www.thecqresearcher.com
24. **NATO Briefing: weapons of mass destruction**, March 2005, www.nato.int